

K. A. PAUL & CO. WIEN.

ГОДИНА ДРУГА.

Свеска пета.
У БЕЧУ, 1876.

ИЛУСТРОВАН ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ И ПОУКУ.

Издази два пут месечно.

Годишња је цена
8 ф. а вр. или 20 динара.

КАТАНСКА БУНА.

ПРИПОВЕТКА

из 1845. године.

Написао

Милорад П. Шапчанин.

VI.

Отац вам је, драга децо моја, једва домилио кући. Чим је ушао, пао је на душек, а бејаше побледео као лимун. Хладан зној га пробивао по челу, а угашеним очима тражаше час мене, час вас. Видех, жалосница, да му добро није, па цикнух колко ме грло носаше. Нагох се на њ, а он ми узе руку и ућуткиваше ме, очи му се наводниле сузама.

„Куку Миле, брате слатки, шта ти је?“ почех га питати, а он ми показа леву страну испод пазуха. Раскопча га и уклони кошуљу. Јаој мени, шта видех; грдан убој по витим ребрима. „А који те душман удари, ударила га сабља по срцу?“ Он само занеска хладан облог, па заћута као сињи камен. Ту ноћ не прспавах, са сестром непрестано смо мењале облог за облогом. Кад бејаше пред зору ухвати га сан. Сестра се диже и седе на моје место, ја одох те мало прилегох. Како бејаш уморна сан ме завара. Спавам а

Др. Светозар Милетић.

сневам: Учини ми се, као да се сруши једна страна од куће. Поплашена скочим и протрем очи, погледам на ону страну, ал' зид стојаше ка' и пре. Не ће бити добро, помислих у себи, а хладна гуја сави се око срца. Суза сузу еустизаше. Вас двоје се бесте пробудили. Ја одох да вам спремим доручак.

Још не беше добро ни ославио дан, кад чух јаку лупу на нашем капицику. Сестра искочи на поље, ал' мени се ноге скратиле, па ни да крочим. Никако на добро не слутих. Сестра одбрави, а зло те у кућу: десетак момака наоружаних до грла, а међ њима наш комнија Перко, са шишаном у руци и некаквом јатаганчином за појасом. Кад га видех планух од гњева и једа, па стадох на кућевни праг.

„Како имаш образа, нечовече, да ми на праг ступиш?“ повиках на Перка, а он, кол'ко беше опак и неваљао, опет ушукотри, па окрете главу да ме не гледа.

„Је ли газда Миле код куће?“ повикаше момци.

„А шта ћете с њим? Нема с вама никака рачуна!“ викнем им ја.

„Али има господар да се с њим разрачуна. Нек' изађе амо на поље!“

„Он је болестан“.

„Болан или здрав, мора

господару!“ повикаше, па у тај мах ме двојница одгурнуше, те посрнух и једва се одржах на ногама.

Изведоше вам оца онако болна, боса, гологлава. Сестра цикну, а ја у кукњаву. Она докопа фес, а ја обућу, те за њим. Он, жалосник, једва корачаше, један га вођаше, а други, јаој, час по би га гурнуо. Не знам како сестра се докучи те му главу покри, а ја пустих обућу на пут, па што игда могах потрчим за њиме. Перко, крвник, шану две три једноме до њега, а тај се окрете те на нас повика: натраг жене, куда сте погегле; вас господар не зове! То рекав отисне ме назад и ја нахот на чагљевит пут. Смрче ми се у онај мах, и да имадох ножа, бих га била у срце. Погледах на све стране и запомагах; али свет се од зла уклонио; нигде никога.

Једва домилим кући. Вас обоје заста-нем пред кућом, плачете и вичете: отац, ма-ти! Били сте и гладни и необучени. У онај мах вас и не погледах, седох на праг и закуках. Ви се искуписте око мене. Себасмо и кукасмо као сироте, нигде никога да нас утеши, да нас разговори. Свет се престра-вио, па нико да се помоли на чаршији. На послетку стегнем срце, устанем, обучем вас и нахраним, па вас собом поведем право у логор. Ти, Стаменка, била си још веома не-јачка, па си једва корачала; више сам те за собом вукла, него што си ходила. Баш код џамије на баиру застанем сестру де седи на камену, разбарушену, поцепана фи-стана и сву окаљану прашином са улица. Главу беше наслоњила на лават, махаше главом и промуклим гласом кукаше и нари-цаше. Одем и седнем поред ње, наместим јој косу и стресем прах са хаљина. Ђутах и ђутах, па онда мукло закуках:

Црна Видо шта си дочекала, душмани-ти кућу раскућаше, кам им у срце! Упро-пастише тебе и децу, пропаст их снашла! Што ћу и како ћу тужна, туга их помори-ла? Како ли ћу децу очувати, не имали их! Како ли ћу тугу преболети, бол им у срце? Како ли ћу од сад горко живети, горска их носила!

И још би онде седеле и кукале, да од некуда не ускрену Фата. Та Туркиња циганка често ми је помагала суботом, кад нас опазу приђе, па од чуда ни збори ни трепће. Сад се, децо, погрбила од старости, а онда је би-ла пуна и јака као планина: онај велики орман с доланом у кухињи сама је уклањала, сама намештала, кад год се прало и кречило, а из бунара извлачила је толико каблова во-де, не одмарајући се. За то је и данас сваг-да радо дочекам ракајом, кавом, ако је вре-ме ручку и — ручком. И ви, децо, немојте је никада одбити с нашега прага, ако би ме надживела. Грехота је бити захавалан.

„А што сте се ту осамиле, лене хану-ме? Па кукате! А ће ти је газда? А ћеца!“ Ја јој испричам моју тугу, а њој, децо, гру-нуше сузе на очи. Хоца викну са мунарета, а она у тај мах оде у једну турску кућу и из-несе крчаг са студеном водом, те се напои-смо. То је било све што смо тај дан узели у уста. После нас није хтела оставити за цело време оне моје нужде и несреће. Бог нека јој плати на оном свету!

Више сам се пута канила са сестром у логор, али нас ни близу не хтеше пустити. Молила сам, преклињала, плакала и кукала, али све то ништа не помагаше. Никога не пуштаху у поље. И ја и Ненадовица и чича Остојина баба и много других жена све из побољних кућа себасмо само на баиру и пла-касмо, али нам се нико не смилова. Они, који би имали срца, не смедоше нас ни погледа-ти, сваки се склањаше, да га не снају беде и јади.

Поче на земљу падати мрак. Кроз по-ведрину овде онде провиришаше по гдекоја

звездича. Са истока пун месец осветљаваше нас измождене и бледе. Као окамењени ки-пови седесмо до зоре на бајиру и као у гад-не слике каква страшна сна, гледасмо у беле шаторе и оне паклене ватре стражар-ске, што се виђаху по грацкоме пољу.

VII.

Сутра дан по подне у највећој тишини сахранише нашега честитог комшију Нена-да. Беше, јадник, покривен платном од главе до пете, те му не могах видети изгрђено лице. И данас кунем безбожне руке, које се могаоше огрешити о његову свету душу. Гроб је његов тужба, коју сваки дан чита плаво небо. Онај што му се молимо, нека бу-де милостив судија крвником и безделником.

А отац ваш, драга моја децо? И он је сутра дан већ био под нашим кровом. Како му онда сиромашу прострех постељу, више је не наместих, док мртва не изнесе у вечно смириште, тамо у прокошорско гробље, где нема лаж и опадања, где је и најжешћи Вучићевац миран као питома јагненице. И не знам што се овај свет тако лако диже је-дан на другога? Зар не ћемо напослетку сви у једну њиву божију, у државу мира и истине. Кажем вам, децо моја, клоните се завде и кавге! То је зла и опака редња, заразнија од куге и чуме. Редња бесни и пребесни, децо, ама раздор прелази с колена на колена, оби-лазећ често неваљале кривце, а таманећ до-бре и недужне. Ох, када тај паклени род не би сазревао на сунцу наше лене и питоме земље.

И старога чича Остоју, престрављенога и злостављенога отпустише кући. И он је, децо, на скоро до међу блаженима. Свети мученик изгледаше као сенка на самртном столу. До последњег часа свакао је са по-стеље, крио се од прозора и светлости, за-брављивао врата и викао и молио, да га за-клоне од зликоваца, што пружаху руке да га воде крвником на мучење. Час по би се за-гледао у греду од слемена, укочио утриуле зенице и не мичући очњим капцима, скочио би и викнуо: ево их, бејте да вас не окрже јатаган, да вас ђулад не разнесе као тичију! У том страху и испусти је своју безазлену душу и отишао Богу на истину.

Напуни се Шабац удовицама. Народ се ућута, куће, донде широм, притворише се. Свак се снебиваше у својему куту, и моља-ше се Богу, да га не окачи изненадно зло. Како онда ишчезаше састанци и села, још се ни данас нису повратили. Неверица улег-ла у свет, и Бог један знаде да ли ће јој кад год бити краја, кад ли ће се одкравити наша охладнела срца?

Да вам још причам, како Вучић смаче Богичевића, како хајка уста на катане, те их до једнога сатре у шумама каменичким? О том, децо, већ и књиге пишу, шта ја памтим женска глава, коју ето саломно дерт, измождно несавладљив бол. Читајте их, или не, не читајте те злокобне књиге, не кужи-те се нашим неваљалим добом. Нека с нама у гроб легне и нашег доба коб, и никада јој нога не ступила у овај свети крај. Да Бог сахрани народ и господара од метежни-ка, које зислењава сујета и страст; нека би се утулио огань освете, прогонства, сваг-да међу народом, као браћом рођеном, цва-тио најмириснији цвет слоге, договора. Нека би нас једно другом приљубила узла љубави, и вере, узла, која ни сабља сече ни огањ па-ли, ни злуродиоци кидају. У такој заједници свагда је и предраги Бог, који нека би вазда и довека био и остао закриљник наше лене земље, па и ваш, моја драга прељубазна децо, те живели на дуго у добру, па се своје старе мајке сећали и свога честитог оца, Бог да му душу прости!

КНЕЗ АБАС.

(Из посмрчади Мирзе Шаџија.)

Абас кнеже, хазарска порекла,
Многима је дош'о хака главе,
У њему се грдоба запекла,
Воља пуста и жеље кржаве.

Он је влад'о, а народ је страд'о,
Па још теде и да буде славан;
Од тиранства он се слави над'о,
И држао да је богу раван.

Њег'во уво мудром свету главо,
Ласкању је уточиште било.
Правду није од неправде чув'о,
А поштењу сасец'о је крило.

Једном дође Селим, мудра глава,
У свој народ из земаља туђи,
Па он рече: „Кнез је луда права,
Ал ви сада будите још луђи!

Срамота је да вас тако књић
Један човек, — вас *шолিকে* људе.“
— Па како би стресли камен сињи?
„Ласно ћете, ако слоге буде.

Исмејте га дегод се појави,
— Тим се леком тај силовес лечи.“
Тако рече Селим, мудрац прави,
А народ му послушао речи.

Кад сутра дан изјахао кнеже,
Претећ' свима зором и страотом,
Светина се око њега слеже,
Па сви сташе смејати се гротом.

А кнез сева муњом свога гњева,
Тера на њи свог арапска хата,
Ал смеј расте и с десна и с лева,
Свак' од смеја за трбу се вата.

Смеју с' жене и дечица мала,
Све се смеје, и старо и младо, —
Та је шала из ненада пала,
Светли кнеже том се није над'о.

Још се грохот и на више вин'о,
Већ и свита кнежева га прима,
Па ни кнезу не остаде ино,
Поче и он смејати се с њима.

Ова шала, шта ли но је била,
(Из смеја се многи мелем црпе.)
„Њиову“ је „Светлост“ поправила,
— Сад га људи много лакше трпе.

З-Ј. Ј.

МИРНО ГЊЕЗДАНЦЕ.

НОВЕЛА

ШВАБА ЧУРЧЕВЉА.

(Свршетак.)

VI.

Прошло је више од три месеца;
одавна је већ јесен почела: др-
ва се оголишише, а добоше већ
и сенице — сигуран знак, да
је зима на прагу. Ветар хуји и
звизди, ал' кише још не за-
опуцаше, па друмови нису још
проломљени. Те тако ће се

Владимир Сергејић наконити у варош, да по-
свршује неке своје послове. Тако му прође
и подне, а у вече ће отићи у клуб. У великој
слабо осветљеној дворани сретше Владимир
Сергејић по неког свог познаника, па тако и
коњаничког капетана на отпусту, Флича,
познатог лакрдијаша, картацију и блебетушу.
„А — а! баш како ваља!“ рећиће овај
„баш пре неки дан прође овуда нека ваша
познаница, па рекла, да вас поздравим.“

„А ко би то био?“

„Госпођа Стељчињскова.“

„Ја не познајем никакву Стељчињскову.“

„Знали сте је девојком. Од Веретјевих је; Надежда Алексијевна. Муж јој је био у служби код нашег губернатора. Морали сте га и ви видети. Врло жив човек, са малим брчићима. Уловио, хуља, дивну женицу, па још нуз то и богат.“

„Тако?“ вели Владимир Сергејих. „Еле пошла за њега. Хм! А куд одоше?“

„У Петроград. Наложила ми, да вас опоменем на не знам какву лозинку. Опростите, молим вас, што сам тако радознао, каква је то врага лозинка била?“

Па стари сплеткарош пружи свој уопштрљени носич.

„Бога ми, не сећам се; биће каква год шала“, вели Владимир Сергејих. „А шта јој је са братом?“

„Са Петром? Е, томе иде рђаво.“

„А како то?“ запитаће Владимир Сергејих.

„Са свим се пићу одао! Пропао човек.“

„А где је сад?“

„А ко би то знао? Отишао за Циганима, тако ће што бити. У губернији га нема, то вам стојим добар.“

„Живи л' стари Ипатов још непрестано где и пре?“

„Михаило Николајих? Онај чудак? Да како.“

„А код њега је све још по старом?“

„Да како, да како. Ви би требали, да узмете његову свастикку. Помислите само, драги мој, то није жена, већ је бога ми споменик. Одиста. Ха, ха! Код нас се већ мало зуцало о томе, да —

„Е, да?“ рећиће Владимир Сергејих жмиркајући.

У тај ће пар позвати неко Флича на једну партију, те се тако разговор сврши.

Владимир Сергејих хтеде већ да се врати кући, кад ће добити од старосте по улаку вест, да је погорело шест вајата, па се одриси, да сам тамо оде. Од вароши до Сасова има неких шездесет врста. У вече ће приспети у мало, читаоцима већ познато крило од дворца, даде одмах дозвати старосту и суђају, па их поштено избруси. Сутра у јутру обићиће гориште, нареди нужне мере, па после ручка након малог устезања дигне се на пут, да обиђе Ипатова. Не би тога чинио, да није чуо од Флича, да је Надежда Алексијевна отпутовала. Не би рад, да се с њоме састане; ал' Марију Павловну хтеде да опет види.

Владимир ће Сергејих наћи Ипатова као оно први пут, при картању са „врећом.“ Старац се јако обрадовао, ал' лице му нешто забринуто; а и говор му није тако слободан и весело као пре.

Владимир Сергејих и Иван Илић згледају се — ћуте. Нису баш најбоље воље; ал' се набрзо умирише.

„Јесу л' ваши сви здрави и на миру?“ запитаће Владимир Сергејих седајући.

„Захваљујем на питању; јесу хвала богу“, одговори Ипатов. „Само Марија Павловна није најбоље — ретко излази из собе.“

„Озебла?“

„То не — тако јој је зло. Доћиће на чај.“

„А Јегор Капитонић? Шта он ради?“

„Ах, Јегор је Капитонић са свим утучен. Умрла му жена.“

„А! Не може бити!“

„За двадесет и четир сахата. Од колере. Сад га не би познали. Ни нанешен на оно, што је пре био. Без Матријоне Марковне — вели — живот ми је на терету. Умрећу, вели, па хвала милостивом богу! Та ја и онако не желим више да живим. Да, да, сирома, сав је прошао.“

„Ох, боже мој, жалост, жалост!“ вели

Владимир Сергејих. „Сирома Јегор Капитонић!“

Сви заћуташе.

„Чујем, удала вам се комшиница“, почеће опет Владимир Сергејих лако поруменивши. „Надежда Алексијевна — ко ли? — удала се?“

Ипатов ће погледати Астахова са стране: „Да шта, да шта; удала се, па већ отишла.“

„У Петроград?“

„Да, у Петроград.“

„Марији ће Павловној бити дуго време без ње — мислим бар. Рекао бих, биле су врло добре пријатељице.“

„Дуго јој богме. Е, ал' не иде друкчије. А што се пријатељства тиче, рећићу вам, са женским пријатељством стоји још горе него са мушким.“

„Мислите?“

„Јесте, вере ми! Ето и. пр. одмах Надежда Алексијевна. Од како оде, да је бар једаред писала; а како је обрицала па и кледала се! Сад јој више не пада на ум.“

„А је л' одавна, како је отишла?“

„Биће скоро шест недеља. Одмах сутра дан после венчања нагоше у свет; баш као Французи.“

„Па — веле — ни брат јој није ту“, запитаће Владимир Сергејих после мале почивке.

„Да, и он је отишао. Та, знате, велико-варошани, па како да издрже толико на селу!“

„А не зна се куд је отишао?“

„Ааја! Не зна се“, вели Ипатов, „Но, па како ви, Владимире Сергејиху? које сте добро ви радили?“

Владимир Сергејих узе им приповедати. Ипатов слуша, слуша па ће најпосле рећи:

„Ал' што нема Маше толико? Иване Илићу, отиди молим те по њу!“

Иван Илић оде, а кад се врати, вели, Марија ће Павловна одмах доћи.

„Зло јој је? Боли је глава?“ запитаће Ипатов полугласно.

„Да, глава“, вели Иван Илић.

Врата се отворише, а уђе Марија Павловна. Владимир Сергејих устане, поздрави је, ал' од чуда не мож' доћи до речи, тако се од то доба променула! У упалих образа нестало сваке боје, око очију широки плави прстанови, усне некако горко стиснула, а мрко непомично лице мислиш од камена је.

Подигне очи, поглед јој мутан, без сјаја.

„Како ти је?“ пита је Ипатов.

„Не вали ми ништа“, рече, па седе за сто на коме је самовар већ клоботао.

Владимир Сергејих и вечерас незна шта ће од дуга времена. Ал' јесу сви рђаве воље. Сваки разговор оде све на неку жалост.

„Слушајте само“, рећиће тако Ипатов слушајући хуку и звиждањеветра. „Слушајте само како пишти. Лето већ одавна прође, па и јесен је већ на измаку, а зима већ на прагу. Опет ћете сметови завејати. Па да бар једаред већ падне тај снег! Одеш сад у башту — мораш да будеш жалостан. Изгледа као каква развалина. Дрва све шкрипе са својим сувим грањем. Да, да, одоше, одоше они лепо дани.“

„Одоше“, вели Иван Илић.

Марија Павловна гледа ћутећи кроз прозор.

„Даће бог, доћиће опет“, рећиће Ипатов. Нико не вели ништа на то.

„Сећате л' се, какве се дивне песме овде певале?“ запитаћи Владимир Сергејих.

„Е, било је ту много што-шта лепо!“ вели старац.

„Ал' ви би тек могли певати“, продужиће Владимир Сергејих, окренув се Марији Павловној. „Имате тако диван глас.“

Она ћути.

„Па шта вам ради госпођа мати?“ запи-

таће Владимир Сергејих, само тек да се говори.

„Хвала богу! Животари поред све своје боље. И данас се мало извезла у своји колици. Кажем вам, она је као какво патруло дрво. Пршти, шкрипи, ал' тек стоји, а каква јака младица сјурва се поред њега. Да, да, тако је то.“

Марија Павловна опустила руке у крило, а главу сагнула.

„Ал' жалостан је то живот“, продужиће Ипатов. „Старост није богме радост.“

„Није ни младост никаква срећа“, рећиће Марија Павловна.

Владимир Сергејих хтеде дома на ноћниште, ал' така помрчина, да је морао остати где је. Даду му исту собу горе, у којој је пре три месеца ноћ онако немирно провео због хркања Јегора Капитонића . . .

Да л', боже још и сад хрче? помислиће Владимир Сергејих, па се сети оне забаве са слугом, сети се Марије Павловне у башти.

Владимир Сергејих, приђе прозори, па наслони чело на хладно окно. Види у њему свој лик као у некој магли. Долази му, да гледи на неку црну завесу, па протече бога ми доста времена док могадне да уочи врхове од дрва, што се помрчином ледујаху. Олуј их тресе тамо амо. Од једном му се учини, као да нешто бело прохукну по земљи, погледи боље, насмени се, слеже рамени, па вели полугласно: „Боже мој, шта све чини машта!“ — па леже.

За мало, па заспи; ал' ни ове ноћи није му суђено, да мирно проспава. Пробудило га неко трчкарање по кући . . . подигне главу с јастука . . . неки замршени гласови, вика, тумарање; врата се отварају и затварају. Сад ће чути неки женски лелек и кукање, неку ларму у башти, неку дреку још даље . . . У кући све већи немир, све већа вика . . . Ватра! севну Владимиру Сергејиху у памети. Ђини с кревета, па долети на прозор; ал' не види никакве румени. Него по башти види, како неке светле тачке јуре путањима и мимо дрва — трче људи са фењерима. Владимир Сергејих брзо за кључаницу, отвори врата, па набаса на Ивана Илића; блед, збуњен, тек у пола обучен појурно, а не зна ни сам куда.

„Та за бога, шта је то? Шта се то догодило?“ запитаће Владимир Сергејих узбуђено, па га поштено зграби за руку.

„Нестала, удавила се, скочила у воду!“ вели Иван Илић, а једва дише.

„Ко је скочио у воду? Кога је нестало?“

„Марије Павловне! А да кога, него Марије Павловне? Е то је упропастио слатку моју! Помагајте! Брже, баћушка, ако знате, што је бог! Брже и ви драги моји!“

Па Иван Илић полети низ степене.

Владимир Сергејих навуче брже боље ципеле, огрне јапунце, па одјурн за њим.

У кући ни живе душе, све је то отрчало у башту; сретне само обе девојчице, кћери Ипатовљеве, у ходнику поред предсобља. Од страха бледе као крпа, стоје босонoge у својим белим хаљиницама и склопљених руку поред неког фењера на земљи. Кроз дворану — поред неке преваћене столице — и „врећа“ је туд протрчала — отрчи Владимир Сергејих на лонцу. Где је долма светлуцају неке свеће, и неке сенке јуре кроз шипраг.

„Овамо те ченгеле! брже ченгеле овамо!“ чује се глас Ипатова.

„Мрежу једну, мрежу, замац!“ вичу други.

Владимир Сергејих трчи на ларму. Нађе Ипатова на обали. Неки о једну грану обешен фењер са свим му осветлио седу главу. Ломи руке, па посрће као да је пијан. Поред њега лежи на трави нека жена. Да се удави од плача и јецања. Људи се обалом устумарали. Иван је Илић већ ушао у воду до колена, па са неким коцем трави по дну. Кочијаш се свукао, па сав дркће. Двојница дову-

коше чамац. По селу све чујеш коњски топот. Ветар све звижди, па шиба, хоће, мислиш, силом да свеће погаси, а бара све се пенуши, па дође сва црна и суморна.

„Шта ја чујем“, виче Владимир Сергејих трчећи Ипатову, „та може л' бити?“

„Овамо те ченгеле, ченгеле амо!“ зајечао му старац у одговор.

„Та за бога, можда се варате, Михаило Николајиху?“

„Аја, нема ту варања!“ вели са сузним очима и плачним гласом она жена на трави, собарица Марије Павловне. „Ух тужној мени! Та ја сам сама чула, како се моја голубица бацила у воду, како се праћакала па викнула: „Помоћ!“ па онда још једаред: „Помоћ!“ — викнула је.“

„Па за бога, како је ниси задржала?“ пита Владимир Сергејих.

„Како да је задржим, баћушко, и господару мој? Гледим, нема је; ал' она већ отишла из собе. Срце ми одмах узне нешто слутити. Последњих дана тако је била жалосна, није ни речи проговорила. Ја одмах нешто слутим, па трчи у башту — боже мој, баш као да ми је ко казао. У један пут чујем ја, паде нешто у воду — „Помоћ!“ чујем неко виче, — „Помоћ!“ Ој, голубице, грличице моја, ој, очи моје слатке-е-е!“

„А можда се теби само тако учинило?“ запита Владимир Сергејих.

„Учинило? Па где би била? Куд је нестала?“

Дакле то је било оно бело што у башти уочих, помисли Владимир Сергејих.

У том дотрчали људи са ченгелама. Довукли неке рибарске мреже, па их раширили по трави. Слегао се силан свет. Узрујаност, турање, гурање. Кочијаш дочена једне ченгеле, староста друге. Скоче у чун, отуре се од обале, па са ченгелама траже по дну баре. Са обале им светле. Чудни и страховити дођоше им покрети и њихове сенке у мраку по узбурканој води, при светлцању и пламтењу фењера.

„Наншао сам на нешто!“ повикаше кочијаш из небуха . . .

Свиња дође хладно око срца.

Кочијаш повуче ченгеле себи, сагне се — нешто се црно полако диже из воде. —

„Комад дрвета“, вели кочијаш, па извуче ченгеле.

„Брже натраг, натраг!“ повикаше им са обале. „Са ченгелама не иде. Узмите мрежу!“

„Да, да, мрежу, мрежу!“ Завикаше сила њих.

„Стој!“ дере се староста. „Код мене на ченгелама има нешто . . . као да је нешто мекано“, додаде мало доцније. Нешто се забели поред чуна. „Госпођица!“ повикаше од једном староста. „Она је!“

Староста се не превари . . . ченгеле се закаче Марији Павловној о рукав од хаљине. Кочијаш је махом дохвати, извуче је из воде — са два поштена отиска чун је уз обалу — Ипатов, Иван Илић, Владимир Сергејих, сви потрче Марији Павловној, подигну је, па је однесу на рукама кући. Свуку је, греју је, тару је — ал' сва мука и напрезање узаман. Марија Павловна не дође себи. Одавна је већ преминула. Сутра дан зором одјезди Владимир Сергејих из Ипатовке. Пре но што оде, хоће да самртницу последњи пут види. Лежи у дворани на столу у белој хаљини. Густа јој коса још мокра. Бледо лице као да не имаде каде да се нагрди, па те чисто жалостиво нешто пита. Отворене усне мислиш раде би ти нешто рећи, или те запитати. Прекрштене руке долазе ти, као да их је у већем болу на груди стисла. Ал' умрлој утопљеници са буди каквим тужним мислима — смрт јој је ударила печат вечитог ћутања и мира.

Владимира Сергејиха обрвале мисли при лешини Марије Павловне. Три пут ће се пре-

кретити, па и не види Ивана Илића, где тамо у неком ћошку рони сузе.

Па није он сам тај дан преплакао. Сви се млађи у кући сити наплакаше. Марија је Павловна оставила добар глас по себи.

Након једне недеље написаће старац Ипатов ово неколико речи, у одговор на једно писмо, што једва једном приспеле од Надежде Алексијевне.

„Пре је недељу дана, милостива госпо, Надеждо Алексијевна, моја несретна свастика, а ваша познаница својевољно свој живот окончала. Скочила је у нашу бару, па смо јој земне остатке већ предали матери земљи. Одлучила се на овај тужни и страховити чин не узевши ни опроштаја од мене, не оставивши ни своје последње воље, ни каквог писамцета, па ни једне цедуљице. Ал' ви ћете Надеждо Алексијевна, најбоље знати, на чију ће душу пасти тај смртни грех. Нека свеблаг творац буде благи судија вашем брату! Ал' моја сирота свастика нит је могла да га заборави, нит да растанак преживи.“

Надежда Алексијевна добила писмо већ у Италији, куд је отпутовала била са својим мужем, грофом де Стељчинским, као што га тигудисаху у свим гостионама. У осталом није он полазио само гостионе; виђали би га и по картарницама и купатилима. Изнајпре је јако губио, онда је престао губити, па му лице доби неког особито, полу сумњивог, полу безобразног израза, као код свију, којима се изненада осмехне луда срећа. Са женом се ретко састајао. Ал' зато се знаде и Надежда Алексијевна проводи. Постала је страховита „љубитељка“ вештина и науке. Вада би се са вештацима проводила, па би радо са момцима говорила о лепоме. Ипатовљево писмо јако је ожалостило; ал' јој зато није ни мало сметало, да се још тај дан одвезе „псевој пећини“, да види, како ће сироти пси да се даве у сумпоритој пари.

Није се дабогме сама извезла. Поред ње има доста којеккви каваљера. Најљубазнији је од свију њих — тако бар веле — неки мосје Пошлен, — недаћан францески сликар, прави женић, само што још свет не зна, да му оцени вредност — са малом брадицом и у карираном жакету. Певао би најновије романце славим, звучним тенором, право би раскалашне досетке, па би — ма да није ни близу био каква људа — јео читаву пропаст.

VII.

Јануарска зима и ако сунце светли. Кијамет света шета се по Невском проспекту. На Думи три сахата. По широком, жутом песком посутом тротоару, шеће и наш стари познаник Владимир Сергејих. Од како га изгубисмо из вида, доста је огрубио; постао човек. Пустно зашњаке, па је доста одебљао, али се није постарио. Иде немарно иза неке гомиле, па се час по осврће; чека на своју жену. Треба да се доведе са матером. Владимир се Сергејих оженно пре неких пет година и то баш како је желио: жена богата, а има и лепу родбину и добра познанства. На глави дивно углајисан шешир, па кад би срео кога од својих толиких пријатеља, а он би га учтиво скидао. Владимир Сергејих иде баш тако немарно, као човек, задовољан својом судбином, кад ће се од једном испречити пред њим неки господин у јапунцету, с качкетом на глави, изнурена, увела лица, обојадисаних бркова и спаваћивих, попијених очију. Владимир ће Сергејих достојанствено ступити на страну; ал' господин са качкетом промери га, па ће рећи:

„А-а-а! Господин Астахове! Добар дан! Добар дан желим!“

Владимира Сергејих не одговори ништа, па зачућен застаде. Не може да појми, од куд то, да му зна имена човек, који се усудио, да се по Невском проспекту шеће — са качкетом на глави.

„Не можете да се сетите?“ продужиће господин са качкетом. „Ја сам вас пре неких осам година видео у провинцији, у т. . . ској губернији, код Ипатова. — Веретјев.“

„А-а! Боже мој! Опростите“, повика Владимир Сергејих. „Него сте се јако променули.“

„Да, да, кажите остарио“, рећиће Петар Алексијевич, па преће голом руком — нема рукавица — по образу. „А ви, а да сте се за длаку променули.“ —

Веретјев се није толико постарио, колико је дошао увео и исцеђен. Ситне мале борице прекрилиле му све лице, а кад говори, дркћу му усне и образи. Видиш му из лица, да је сувише „живио.“

„А где сте ви за цело то време, кад вас нигде не видоше?“ запитаће га Владимир Сергејих.

„Вуцарао сам се тако које куда. А ви? Све у Петрограду?“

„Већином.“

„Ожењени?“

„Јесте, ожењен.“

Па Владимир Сергејих начинио озбиљно лице, баш као да би хтео рећи: „Само гледај, да ме не замолиш, да те преставим својој жени.“

Веретјев као да га је разумео. Око усана му се осу немаран осмејак.

„А шта је са вашом сестром?“ запитаће Владимир Сергејих. „Где је сад?“

„Не могу вам баш за цело рећи. Мислим, у Москви. Није ми већ одавна писала.“

„Је л' јој жив муж?“

„Јесте.“

„А стари Ипатов?“

„Бога ми, не знам, сигурно и он још живи; а можда је већ и умрло.“

„А онај господин . . . како се оно зваше — мислим Бодрјаков.“ —

„А, онај, што сте га били узели за девера — сећате л' се, онда — кад смо вас онако застрашили? . . . А враг би га знао, шта је с њим!“

Владимира Сергејих ћути, па направно достојанствено лице. „Вада сам се са пуно задовољства сећао оних вечери“, поче ће доцније Владимир Сергејих „где сам имао прилике (умало, те се не заборави да рече: части) да се упознам са вашом сестром, и с вама. Врло пријатна женска. А и ви — певате л' још онако дивно?“

„Изгубио сам глас. — Да, да, то су били сретни дани!“

„Још сам један пут био у Ипатовци“, продужиће Владимир Сергејих подижући жалостиво обрве, „тако се, мислим, добро зове? — па баш кад се догодила она грдна несрећа . . .“

„Да, да! Страшно, страшно“ прекинуће га журно Веретјев. — „Јест, јест . . . ал' сећате л' се, бога вам, како се са мојим садашњим шураком у мал' не побисте?“

„Хм! Сећам се“, вели Владимир Сергејих развлачећи. „Него морам рећи, сад, после толико година, долази ми све као неки сан.“

„Сан“ вели Веретјев, а бледа му ланита, обли румен. „Сан — ал' не, није био сан, бар за мене не. Беше то доба младости, задовољства, среће, доба неисцрпљиве наде, неодрживе снаге. Па ако је и био сан, а оно је бар диван, боговски сан! А сад обојица ето постарисмо се и оглунависмо, бојадисмо бркове, па се вуцарамо по Невском проспекту. Да, да, нисмо више ни за шта, као каква изаргана кљусад. Бљугави и изнурени још се шепуримо, кочперимо се и ачимо, ил' те-рамо какву будалаштину, ил' растерујемо своје јаде вином. То ће још пре бити, да је сан, па то још гадан сан. Проживесмо свој век, па га још тако са свим обично, лудо, у ветар проживесмо — то је оно, што боли! Видите! Тога би требали, да се отресемо, из тога сна требали би да се тргнемо . . .“

А онда — свуда исте страховите успомене, једно те једно!... У осталом збогом остајте!“

Веретјев журно оде. А кад ће проћи пред једне од првих посластичарница на Невском проспекту, застаде, уђе унутра, попиће стојећи чашу ракије од поморанце, па прође кроз биљарду, сву чађаву од дувана, у стражње собе. Ту нађе своје познанике, пређашње другове, Пешу Лазуриног, Косту Ковровског, кнеза Сербукова и још два господина; звали су их просто Васјук и Филат. Сви нису већ више млади, сви нежењени, код неких већ коса опала, код других оседла, лице пуно бора — једном речи, сва су ова господа прешла, што' но реч, најбоље године. Веретјев је у њиховим очима још једнако неки особити човек, коме је судба наменула, да још читав свет зачуди. А он је просто само за то био паметнији од њих, што је био пуно уверен, да не вреди баш ништа, ама са свим ништа. Био је људи и осим његова друштва, који су мислили, да би од њега бог зна шта било, да се није тако побекријао. Варају се. Из Веретјева не би никад ништа било.

Петра Алексијевића дочекају пријатељи, као обично, са највећом услужношћу. Најпре му се чуде, што је тако намргођен и једак у говору; ал' мало, па се Веретјев примири, разведри се, па опет иде све по старом.

Чим Петар Алексијевић оде, а Астахов намршти лице, ускосири се, па дува. Увредило га изненадно сецкање Петра Алексијевића. „Обојица оглупависмо, пијемо, бојадисемо бркове — parlez pour vous mon cher“, рећиће најпосле скоро гласно, раздува неколико пута ноздрве од силна једа, па пође даље у шетњу.

„А ко се то мало час с вама забављао?“ чуће Астахов неки јасни, задовољан глас иза својих леђи.

Владимир се Сергејић осврне; његов добар познаник, Помпонски. Висок, пун човек, у високом звању, па је само једаред у веку посумњао у своју будућност.

„Та неки особењак“, вели Владимир Сергејић ухвативши Помпонског испод руке.

„Ал' за бога, Владимире Сергејићу, та зар се честит човек сме забављати на сокаку са таким субјектом, што иде у качкету. Та то се не пристоји, за бога! То ми је јако чудо! А где сте се то Упознали с тим субјектом?“

„На селу.“

„На селу? Комшије се са села у вароши не поздрављају, драги мој; se n'est pas comme il faut. Центлмен се мора увек држати центлменски, ако хоће — да —“

„А, ево ми жене“ прекинуће га Владимир Сергејић журно. „Хајдемоте њима!“

Па оба наша центлмена приступе неким ниским, господским кочијама, из чијег прозора провирује бледо, уморно лице неке младе, охоло, ал' већ навеле даме.

Иза ње провирује суморно нека друга дама, њена мати. Владимир Сергејић отвори кочијама врата, понуди руку својој женици, а Помпонски матери, па тако оба пара шећу по Невском проспекту, а иза њих неко омалено црнокосо слушче, са њипелама грашкове боје, и са грдном кокардом на високом шеширу.

М.

КАРДИНАЛОВА НЕЋАКА.

Од

Емили Марија Вакана.

Нећака у кардинала! То је нешто тако обично, нераздвојно, као и хаљина му од кармоазина.

Кардинала без нећаке — тако ја бар мислим — још није било.

Та ретко је, да је кардинал из какве богате кнежевске куће. Скоро је увек, ал' бар већином, од какве пострадале племићке породице, која полаже на њега сву наду, не само блаженства онога света, него често, или баш и увек, и среће браће и сестара у овом свету.

Кардинал је обично човек, који се одрекао своје рођене среће зарад среће својих.

Кардиналова се нећака звала Марија Албијери. То јој је баш право име, јер што ћу да вам приповедим, то је сушта истина. Марија је Албијери унука маркеза Албијери,

Бранко Рајић.

чији су стари некада имали богате вароши Алберо, Танкано и Нероцинто. Ал' су са својим богатством били и одвише лаке руке: Преци му играху најпре на малим дворovima у Италији, а након једног века по већим дворovima у Јевропи своју улогу, па тако дође, да је у осамнаестом веку Филипо Грити, Алојзијо Гонцага Албијери седно на својој одаји, па гладовао. Имао је сина и кћер. Син му са четрнаестом годином оде у Ватикан у попове, а ћерку уда за неког сиромашног вештака. Онда склопи за навек очи.

Тешко му беше на самрти: син му у манастиру, а ћерка у цукој сиротињи. Нема ни близу такве жалости као у родитеља, кад их на самрти милује слабачка, самохрана ручица деце им.

Син Филипа Албијери мало по мало па постаде кардинал. Сестра му умрла, баш кад је добила девојчицу, шурака му упропасти увређено честољубље. Оставише му једну нећаку.

Та га је сирота, самохрана нећака училилатек правим кардиналом. Даде је у женанскманастир на васпитање. Кад поодрасте, п се у пупољак разви, не хтеде ујак да му

се нећака завије у вео, као што је он примно тонзуру, па је узме себи.

Била је вазда ведра, добре воље и детињаста. Једина утеха и радост своје остарелом ујцу. Њему је за љубав научила и латинске респонзорије. Кардинал је на то много држао. Људи, који се одреку среће на овом свету, обично суврло строги са својим дужностима према платноцу тамо преко. Њему је за љубав научила и таттоссо, па најпосле и шах. Нећак папин, младо момче, јако је волио доброга старог кардинала, па би га чешће полазио. Да погине за тим веселим старчићем.

Иларијо Ганганели је младо, мирно момче, ал' су му сви страхота завидили и мрзили га — што је папин нећак. Погиуо је за вођарством, баштованлуком и сликама; права талијанска безбрижна душа. Нит је грамзив, нит честољубив. Не би ти ни муве убио, па би сваки дан одлазио у болницу да пропита болне и невољне, какву би утеху могао поручити њиховој својти и рођацима. То је измолно у ујака још дететом.

Не потраја дуго, па је Иларијо Ганганели обилазио кардинала сваки дан, од како је при једној случајној званичној посети видио, како је тежак и озбиљан посао тај шах. Марија Албијери не би богме ока скинула са фигура, а кардинал би у невољи сваки час питао госта за савет.

Ал' би се опет десно по који дан, где Иларијо не могаше доћи кардинаду на посело. „Ал' за бога, сињоре Иларијо“, рекао би прекорно сутра дан кардинал, „ама сињоре Иларијо, а што не дођесте јуче! Јуче сам добио славну партију.“ Марија је редовно губила, кад би Иларијо изостао.

Тако ће му рећи једнога дана жалостиво: „Сињоре, ваш ми је изостанак готова несрећа.“

Иларијо не би више изостао за живу главу

Ал' за чудо: Маријина срећа не иде на боље. Узела губити и кад би се Иларијо прегнуо преко њене столице. Кардинал се изнајпре смејао и радовао, као ћаче својој срећи, ал' за две недеље већ му се посао никако не свиди. Како то, да је срећа све уз њега, па уз њега. То само може бити прст божији пре какве грдне несреће. Ал' је Марија постала од једном тако невешта?.. Ама она разуме шах најбоље у читавом Ватикану. ? Кардинал је згртао сребро, што би га од нећак добијао, све брижније и брижније. Није се више смејао и радовао, кад би добио.

Једног дана види он, где Марија и не чу његово „шех краљици!“ Марија гледа горе па се смеши. Како може човек, да се смеши кад губи?

Добри кардинал баци очи, куд то Марија гледа, па види где Иларијо гледа на побеђену краљицу, а осмејак му исти Маријин.

Одмах је сутра дан добио стара добричина страшну ревму; имао је ваздан разговора са Маријом. Онда је опет имао разговора са папом, два три пут једно за другим.

Папа је волио, да се о важним стварима разговара у слободном зраку. Доброћуда, пријетно-озбиљна, страхота омражена добричина.

Световњаци га мрзили, што је папа, као да је он томе крив, свећенство га мрзило, што им је одвише слободњак, ал' добри несребични људи, који даље од носа виде, волели су га и поштовали као добротвора сиротињи, као оца при свакој прилици, где човеку треба очинске заштите и утехе.

Папа се са кардиналом шеће по цбуна

стој, сеновитој, а опет јасној башти Ватиканској. Башта управо не припада више двору. У пола је као нека авлија, а у пола пространо широко слободно поље. Има сила путања на сводове, па се пружа до чак иза вароши (имаш догле доста сокачиња да прођеш), а губи се у некој смрадној пустари. Ал' ко има срца за прошлост, тај осећа, да је ова пустара некад припадала палати.

Сви смо читали како један господин описује Рим, а баш нам толико рече, колико стоји и у нашим школским књигама. Он нам тамо приповеда, које се године зидао капитал, пошто је у Риму боца вина, како је Петрово кубе „дивно“ и „високо“ — што је на стопе знао да прорачуна — на кратко рећи, он ти вам знаде о Риму баш толико да приповеда, колико и сваки другошколац из своје „читанке“. Ал' ко познаје онај нехисторички, онај прави Рим, тај знаде, да се тај Рим не састоји из талијанских назива и Бедкерових бележака, већ из зелених, јасних, неописано пријетних, летњих, тамноцрвених, таласастих цбунова, грмља и шипража између онаких, киповима препуњених, немих и мртвих зидина.

Еле по овој авлијској башти старог панинског двора, између таквих таласастих, мркоцрвених цбунова и шипрага, шеће се папа са кардиналом.

Два стара свећеника у љубичастом одељу, а за старцима иду две слуге.

„Не може бити, Албијери“, рећиће папа.

„Је л' те да не може, ваша светости?“ вели кардинал.

„Тако је! Мог сиротог Иларија мрзе, што га помажем, што је и он Ганганели, и што га волим. Завиде му и за један цветак, кад га он, мој нећак, у мојој башти узабере: тај цвет — веле — треба управо да је наш, ал' дабогме, панин нећак већ сме да народ краде! „Мрзег и завиде му. Сиромаш Иларијо!“

„А сирота Марија“, рећиће кардинал јадолично „Та пазе јој на сваки корак. Грде ме, да сам бебичан, само — веле — себе гледим, да сам је ето тако младу окувао и заробио — не знају да се она из превелике захвалности заверила, да ме до гроба неће оставити. Грофица Сарини хтела већ да је проси за свог нећака, за тог највећег блудника и несрећу у читавом Риму: ал', дабогме, кардиналова нећака треба да се држи за сретну, што би добила неку титулу. Та, за бога, кардиналова је нећака пробисвет и протува, као год —“

„Као год што је нанин нећак проста шиваница“.

„Да! Да! А деца се, сирота, тако воле, ваша светости! Ал' смемо ли да их усрећимо?“

„Не смемо, никако не смемо, Албијери. Одмах би рекли, ја те увлачим у своју родбину и своје интересе пре свију других кардинала. На тебе би се накладили, рекли би, ти си моја удова, моја утвора, па не би даље доспео“.

„А за вашу светост би се казало, ви моју нећаку мазите због свог нећака, па да тој „пивијавици“ није доста, што пљачка црквеног веледостојника, него ето хоће, да за себе придобије и кардинале, па да њима влада преко мене, најстаријег и првог међу њима. Сирота деца, баш не могу да буду сретна“.

Црвени цветови шипража дођоше тавније, кад сунце зађе: сад се чисто разбукташе, пошто су читав дан само тињали. Од сунчевог црвенила дође и зелено дисје мркоцрвено, а црвени талаз Албијеров вијуга се као какав крвав траг у том вечерњем пламеном мору. Само бели панин талаз оста ружичаст и светао као од огња обасјан снег.

Папа ће сад прићи кардиналу. „Албијери“ пришануће му, „чини ми се, близу ми је крај“.

Албијери је то знао. Погну главу.

„Близу ми је крај. Већ су углавили, тако мислим, да ме сколоне са света. Мрзе ме већ и одвише. Ја хтедох, да очистим цркву, а

протерани свећеници већ стоје на врати са машалама у руци. Неће ми дати, да живим. Ал' ја сам учинио, што сам могао; ја сам своје довршио! Албијери, пријатељу од младости! Сећаш ли се како смо, младе семинаристе, сањали о неком новом времену? Сањали тако поштено и дрско! Ја сам онда постао папа, а ти кардинал, ал' смо остали пријатељи. Ја сам своје младићке санове извршио, очистио цркву од људи, што у својим црним мантијама само гајазху свети чин. Па ми ето и изрекоше пресуду“.

Албијери ћути. Не смеде да загрли папу, јер је пратња иза жбуња.

„Паднеш ли ти, падох и ја“, рече тихо Албијери.

Сунце зађе иза зидина — брзо — од једном. Засенуто се око од једаред нађе у магловитом сумраку.

* *

Још је исте ноћи папа умро. Ударила га — рекоше — капља.

Саранише га по пропису.

Како то прође, просу се на покојника мржња у римском друштву, па нађе своју жртву у покојничковој породици. Иларија Ганганели замолише најучтивије, да види мало света. „Његово грдно имање већ му допушта тако што“.

Знали су, да је Албијери био покојников најбољи пријатељ, ал' на највеће чудо свију, ова је сада добричина био при вести, да је папа умрло, мирнији но игда. Ишао је даље редовно у цркву, смешио се на црквењака, ишао је са својом нећаком испод руке у шетњу према Генцану, па је и честитао новоизбраном папи.

Тако истрже уводама оружје из руку.

Кардинал се Албијери подетнио.

Ал' ће једног дана запитати своју нећаку за време посела: „Маријо, ти волиш Иларија?“

Марија најпре порумени, па се смеје, онда сва пребледи, па се опет смеје; она се свагда смејала, и онда, кад су јој очи пуне суза. Тако је и сад биле. Засмеја се па вели: „Ох боже!...“ Па се онда опет смеје, па покри лице рукама.

„Иларијо одлазио кроз који дан из Рима“, рећиће Албијери. „Па шта ћете, децо онда?“

Марија не вели најпре ништа: онда се опет оде смејати, узе шах преда се, па попридигавши лако главу рећиће задрхталим гласом:

„Ја ћу онда остати код тебе, слатки ујкице, а он — он ће ме заборавити...“ Па стаде да намешта фигуре по дасци.

„А ти би можда могла бити и његова женица, Маријето“, рећиће кардинал седајући. „Нисте ниједно сироти, ал' ја бих онда изишао на глас, јер је породица покојног папе у Ватикану јако извикана.“

„Да а — ти не смеш изићи на глас, ујкице“, рећиће Марија устежући се, и као у исти пар питајући. „Та ти си већ тако стар, мали слатки ујаче!“

Марија заћута. онда се пође смејати тихо и жалосно, као кад цветак просипље мномир у сред олуја, што му чешицурастреса.

Обоје седе, а пред њима шах. Добри кардинал пружи руку за једном фигуром:

„Чуј, што ћу ти рећи“, зесменише се старац са неким ванредним изразом на лицу. „Је л'? Сад ћемо да одиграмо једну партију шаха? Добро. Добијем ли ја — онда остаје све по старом, добијеш ти, онда ћеш се удати за Иларија. Је л' право?“

Баш у тај пар уђе Иларијо. Већ се по трећи пут опростио, па би сигурно дошао још који пут. „Ви сад да сте ми ћутали!“ рећиће му Албијери! Ходите амо, ближе! Сад је бој на смрт ил' живот!“

Иларијо стаде са шеширом у руци иза Маријине столице. Марија од силне среће

сва се румени. „Ала је добар, тај мој ујак! рећиће у себи. Он ће *xheshи*, да изгуби. Он ће хтети, да само ми будемо сретни, па ма он изгубио своје добро име! Ал ми ћемо га опет зато тако волети! Писаћемо му сваки дан! Па можда ће и он с нама ићи — у Фијоренцију ил' Бенову...“

Кардинал стави руку на прву фигуру. Мртва тишина у топлој соби. Кардинал не маче одмах са фигуром. Суди у себи: Уда л' ми се нећака за Иларија, онда обоје спадамо у покојникову родбину; смрт ми је онда готова. Ал де, да видимо, како сад управо ствар стоји. Драги пријатељ ми од младости свршио је своју задаћу, па је онда умрло. Ја сам му био десна рука, кад нам је ваљало извршити све наше младићке санове, а сад сам проста, усамљена нула, без икакве важности — не могу добру послужити. Изгубим ли сад ову игру, онда ћу се и ја смирити, па ћу га наћи у оном другом, бољем свету, наћићу свога пријатеља ја први. А ово смешљиво, извикано девојче, и то протодушно, омражено момче биће сретни — далеко одавде... слободни... Дођоше му пред очи вињаге, што му колобницу младости испреплеташе; чисто гледа игралишта, где се дететом играо; онда му дође на памет, како се први пут нашао са покојним пријатељем.

Суза кардиналова паде на прву фигуру, па је повуче.

Ујкица баш хоће да изгуби! усклину срце у Марије.

Та сада добричина, већ је излапно, сиромаш! помисли Иларијо.

Кардинал изгуби партију. Још се истог месеца венчао Иларијо Ганганели са Маријом Албијери. Сутра дан отпутоваше у Реку. Младенци писаху марљиво своје доброе ујцу.

Шест дугих писама. Седмо добише натраг неотпечаћено. Кардинала Албијери ударила — веле — капља.

М.

НАРОДНО СУЈЕВЈЕРИЈЕ,

или

ВРАЧАЊЕ, СЛУТЊА И БАЈАЊЕ.

Скупно и описао

ВУК ВРЧЕВИЋ.

ДИО СЕДМИ.

Чаробни лекови од злих душа.

Кроз Црну Гору и Херцеговину, као и по селима Боке Которске, нити је кад било правили лекара, нити их данас има (изузимајући Цетиње и главне вароши бокешке) осим само прости, у народу звани „ећима“, за ране од ножа или пушке, а све друге, које се на чељадету виде или не виде, у оће се мисли, да су наступили на мађије, на сугреб, а највише да су им зле душе наудиле, као н. пр. ђаволи, вјештице, море и мађионице, те одма на боника зовну бајалицу, (обично ону жену за коју се мисли да је била вјештица, па се покајала) да она чарањем лијечи, а ове тако вјешто знаду варати прости народ тичући боника онамо ће га боли шупљим (овамо веле женским) кључем и све нешто у себи мрмољи, као да нешто збори, па после вади из крпница, различите боје, некакви трава, а кадикад употребљује папак од меједа, зуб од вука, реп од јазавца, ногу од зеца и т. д. Ево неколико овакових лекова:

а) Урок. Кад ко од један пут изненада обולי, особито младо и гојно дијете, одма кажу: „неко га је урекао“, те му међу угљевље у воду, које то зна свака мајка, ево како: Налије подукрајну чашу воде, па у води меће три жива угља из ватре један по један, па кад којег баца, прекрсти чашу руком прунимнице и одма

стано виче: „Изиди нечиста душо из праведне крштене душе!“ ту ти није ни мјеста ни стана,

вичу „Амин!“ У Горскоме вијенцу стоји како су Црногорци рекли војводи Драшку, да није

То не може бит' истина Драшко!
Него су ти очи замаштали. —

Слика са херцеговачког бојишта: Смрт војводе Трифка.

но одлети у дубинске дубине, у висинске висине, ће се звона не чују, ће се Бог не моли, ће кокот не поје, а ту ти није мјеста рогове, ђогово! а сви на околу стојећи једногранце

могуће вјеровати оно, што им је он од Млетака причао, но да су то ђавола маштанија.⁹⁾

⁹⁾ Горски вијенац, на страни 61. и 62.

Не знам ништа, но сам их гледао,
И сам мислим да је маштанија!
А у то му Обрад прича, да је и он једном
овака маштанија у Котор на црногорски пазар

гледао?, шта су Талијанци некаква чудеса у игри чинили, (које се талијански зове prestigio, а њемачки: Taschenspielererei).

ДИО ОСМИ.

Мрци и гробље.

Нема тога чељадета, без разлике спола и узраста, који би ноћу покрај гробља смио сам проћи, а у гробље уљести ни само други, без неког страха, да му се не би нешто у његовој зажеженој фантазији привиђело, зато што мисли и вјерује, да се многи мрци ноћу из гробова дижу, не само они, о којима ћу сад говорити, него и многи други, као н. п. а) који су умрли без исповједи и причешћа, јер они веле: „нијесу се с' Богом умрли“; б) они који су при смрти затајали од свештеника некакав гријех; в) они те су умрли не опротивши некоме учињено му зло; г) она ђеца, те су без крста умрли. Сви ови мртви, за које се мисли, да се из гробова дижу, народ вели да их земља из себе избаца, и за учињене грехове у своја њедра не трпи као друге мртве. Ево дакле неколико мртви, који по народном вјеровању спадају под именом „зле душе“.

а) *Тенац*, (вампири, вукодлак, а у Боки римокатолици: „лорко“) за којег се мисли, да је био једогоња али пијевит; кад умре, испрекидају му ножем при кора петне и испод кољена жиле, као и вјештицама, да се не би ноћу из гроба дизао и зло народу чинио, и осим овога забију му под сваки нокат од ноге по једну трнову драчу, иначе, веле, да би у њега улегао некакав нечисти зли дух и у њему би за 40 дана и ноћи живио. Ево како тенац народ описује: Он је, веле, у гробу надут као надувани мијех, црљен у образу као крв,¹⁾ очи избуљене, кржаве као два кокошиња јаја; ноћу кад из гроба излази завијен је у покрову бијеломе, и за собом вуче некакви дугачке вериге, у којима он пути све оне, које може уфатити, те их у гробу дању једе. Кад се у које село појави у људе помор, одма се сви сељани окупе, и веле „повампирно се неко“, те нагађу, ко ће то бити. На кога посумње, иду сви ко оружје носи над оним гробом, и носе собом трнов колац,²⁾ откопају гроб, и ако га нађу надута прободу га с коцем, а колац сажежу на ватру. У случају да би кога поштрапала мртачка крв, морао би — веле — до три дана најдаље умријети³⁾. У случају кад би народ откопао гроб, а у њему не нашли чојека, о ком су они сумњали, надута, него се почео распадати, па да не би у залуд откопавали друге гробове, доведу црно ждријебе, или коња пастуха (хата) те га водају преко свију гробова. На оним гроб, преко којег неће ждријебе да пређе, него почне ржати и тући ногама, веле: ево је у овому гробу тенац, или некаква друга зла душа, те тако они гроб откопавају, као што казах. Народ мисли, да су вукодлаци најжешћи од Митрова дне до бијели поклада, док зимно доба, веле, прође, и док су ноћи дуље но дан.

Да се пак не би повампирно какав чојек, који је у свој вијек најпоштеније и најправније живио, чувају га кутња чељад, од како умре па све доклен га упојају, да не би случајно преко њега ништа летуће или четвероножно прешло, јер веле, да би се и он морао повампирити. Кажу да тенци кад изиђу из гроба буду замотани у оном бијелом платну, у ком су закопани; да ноћу чешиће пута иду, те са

¹⁾ Народна пословица „Црвен као тенац“, „Избуљени очи као тенац“.

²⁾ Вук у лексикону на страни 79. под име „Вукодлак“ каже, да је глогов колац, али сам ја свуда слушао да је трнов.

³⁾ Слушао сам у моје ђетинство пок. матер, кад је казивала, да се био потенцио некакав Ришњанин (чини ми се Стијеповић) па да је њезин пок. отац на мјесту био, кад су га трновим коцем прободли.

својом женом спавају. Ово последње потврђује и пок. Вук¹⁾ и наставља: „ако му је жена млада и лијепа, од којег се она никако укрити не може, осим у цркви, јер веле да се он може и кроз најмању руну провући, као и вјештица.“

б) *Мацарули*. У народу мисли се да сва она ђеца, која без крста умру, и она копилад, која се одма по рођењу удаве, излазе ноћу из гробља, те угушују малу ђецу у колијевкама и сисају им крв; и кад су ситана женске крви играју се ноћу по гробљу и да сваки има у руци по једну малу свијећу, које им се за час ужде, а час удуну²⁾.

Вук у рјечнику под име „мацаруо“ каже, да ове свјећице ђеца на врх главе носе, но ја то нијесам нигђе у ове крајеве чуо, него у рукама. Кад се мацарулима наврши девет мјесеца по смрти, кажу, да већ после не излазе, него се растану као и остала ђеца.

Кад стар чојек умре, за којег се мисли да је једогоња, или стара жена да је била вјештица, осим што му испрекидају испод кољена

Веселички Божидаровић.

и петне жиле, кад га изнесу из куће за њим баце какав земљани лонац, да се сломије, да се не би кад к својој кући повратио, а Вук вели, да му ваља рећи: „на путу ти вук и трново коље.“ Ако се оваковоме мрцу случајно отворе очи пошто умре, сви се у кући боје, да ће неко за њим до брза умријети; зато, кад које од овакове чељад умре, и пошто му затворе очи, вазда га неко чува шједећи крај њега и све гледа, да му се не би почем очи отвориле, те му опет одма претима заклање, и дотле придржи докле гођ трепавице осгану скупљене као што треба.

ДИО ДЕВЕТИ.

Нечисти духови.

а) *Вјештица*. По народном казивању не може бити никаква ђевојка вјештица, него

¹⁾ Лексикон, под ријеч „Вампир“, на страни 79.

²⁾ Ко је читао Стојковића физику, он зна, да се по гробљу — особито лети и кад се мртац у плитку гробљу упоја — овакови свјећица налази, које проузрокује масно и путрефицирано тијело, и кад се овај смрад умјеша у чисти ваздух претвори се у неку електричну свјетлост, која хода по гробљу онамо, ђе га јачи ваздух тиска, доклен се гођ сва ова маса у здравоме ваздуху не изгуби.

жена удата, и тек после своје педесете године, и која се нечистом духу обешта, те у њој уљезе и зло правијем чини. Њу нико ни по чему не може познати, осим само што јој се — веле — види прегибн меса налик крста, који јој не може као другим крштеним правим душама у животу бити, него га живот избаци, те јој се под нос види да народ по ње грдицу познава и од ње чува. Свака се вјештица и мора роди у крвавој кошуљци (das Schafhäutchen, infectus) зато многе вјеште и знатне бабице пазе кад се дијете роди, ако је мушко закопају му је у земљи или спрже на ватри, да не буде једогоња или тенац, а женско да не буде вјештица или мора. Многи пак кажу, да овакова ђеца морају бити у његовом животу нешто сретњу свему, него она што се без кошуљце рађају.

1. Владика црногорски највјештије и најбоље је доказао у свом „Горском вијенцу“ на страни 87. како вјештице постају, и шта раде. Ево како. Питали Црногорци бабу вјештицу:

„Кажуј бабо! јеси ли вјештица?

— Јесам кнеже, није вајде крити!

А како се градите вјештице?

— Ми имамо једну траву зато,

Па ту траву у лонац сваримо,

Из лонца се редом намажемо;

Иза тога будемо вјештице. —

— Па послјије што се од вас ради? —

— Купимо се на мједено гувно,

Нико не зна до нас ће је оно,

На вратила о марчу јашемо,

Договоре кријући чинимо,

Какво ћемо зло учинит' коме.

Живином се сваком промећемо,

Возимо се на сребрна весла,

Лађа нам је кора од јајета;

Зла мрзном чинит' не можемо,

А ко нам је мно али својта,

Траг по трагу његов ископамо.“

а даље: кад је питао кнез Јанко кнеза Рогана:

Хвала Богу! има ли вјештица?

а он му одговорио:

Има кнеже некије рогоша,

Под облак ће устријелит' орла;

а после питао Вук Мићуновић владика Данила:

Ти владико знаш дубоке књиге,

Налазиш ли у њима вјештице?

па му владика одговорио, да од тога нема ништа ни у каквој књизи, него да су то бабске приче и лукавства¹⁾.

Можемо дакле из овога закључити, да се свак свуда старој баби удвара, особито у роду и у сродству, бојећи се од ње, да није почем вјештица па да своме милоче ништа злого не учини.

2. Вјештице, по народном доказивању, претварају се у великог и малог лепира, и може кроз најмању рупицу у кући или соби уљести, те ноћу даје људе а највише гојну ђецу.

3. Кад ноћу чојек спава — каже пок. Вук²⁾ — она га удари некаквом шипком преко лијеве сисе, те му се прси растворе, док му извади срце и изједе, па се прси опет срасту; но ја овамо нигђе ово чуо нијесам.

4. Даље каже Вук, да неки тако изједени људи одма умру, а неки живе дотле, колико му је вјештица осудила, кад је срце јела, и онаком смрти умру, коју му је она намијенила, но ни ово ја нијесам нигђе чуо.

5. Беца мала у колијевци, која су од вјештице изједена, веле, да свако они час умре, зато, што је ђетинња крв нешто слађа од зрела чељадета, и што му сву крв поније, као што нас о овоме увјеравају сједеће неколико ријечи:

¹⁾ Горски вијенац на страни 89.

²⁾ Живот и обичаји народа српскога, на страни 211.

Лаком као вјештица на ђецу.
Полапан као вјештица на ђечану крв.
Пријенуо као баба на гојно дијете.
Куд' ће вјештица, но у свој род.¹⁾

6. На божитње и на бијеле покладе вечер, ко се боји да га не би ону ноћ вјештице изјеле, ово чарају: а) намажу себе и ђецу чесном (Турци веле „Сарансак“, раја „бијели лук“, тал. Aglio, а Њемци: Knoblauch) по прсима и испод пазуха, јер кажу да вјештица кад и мало напуши чесан, бјежи као враг од крста. б) Изврну у кући вериге наопако, да не би могла уљести кроз оцак — димјак. в) Кад у вече запрећу ватру, ставе у њој рог брављи, да од оног када кућа засмрди, којег никако не може вјештица да трши но далеко бјежи; и г) на бијеле покладе, па и про све године, свако исмрви јајске љуске, да се не би вјештице у њима могле превозити.

7. Кад у кући улети некакав лепир и кад на около свијеће облијеће, мисли се, да се је оно вјештица претворила у лепир, сви у кући скоче те је увате, и сажегу јој крила на свијећу, баце је пред врата од куће и реку: „дођи шјутра рано, да ти дамо соли“. Да би почем шјутра дан у јутру дошла каква стара жена, да нешто узаме у ону кућу (као што обично по селима раде и. п. соли, ватре, квасац, сито, сач и т. д.) сви мисле, да је она у они лепир била, па јој гледају да није неће по образу или по глави изгорјела.

8. Кад је вријеме да се скупљају вјештице на њново гувно, свака се од њи некаквом мастима намаже²⁾, те јој одма изникну крила, колико у највишега орла крсташа, али не од перја и перушина, као у остале тице, него месате налик слијенога миша. С оваковим крилима, веле, да она лети ће гоћ оће, и кад полети, рече: „ни о три ни о грм, (т. ј. да не удари) него на мједено гувно.“

9. Пок. Вук, осим другога о вјештицама³⁾ каже, како у Сријему вјерују, да се вјештице највише сакупљају више села Моловина на некаквом ораху, а у Хрвацкој на Клеку више Огулина, и шта више, да је некакав чојек из Сријема видио, како му је из куће вјештица одлећела, па се и он с оном масти из лонца намазао, и рекавши онако као и она, прометнуо се и он у нешто, и за њом одлетно на орах више Моловина, ће је нашао мноштво вјештица ће се за златним столом чаште, и пију из златније чаша. Кад их сагледа — каже пок. Вук — и многе међу њима познаде, прекрсти се од страха и чуда говорећи: „анатема вас било!“ У онај исти мах оне се све разбјегну куд која, а он остане под орахом, чојек као и прије што је био; златнога стола нестане као и вјештица, и све се чаште претворише у папке некаквије стрвина.

10. Жена, која је вјештица, кад ноћу из ње изиђе нечисти дух, кажу, да лежи као мртва, и да би ко знао кад она без злого духа лежи, па да јој окрене главу ће су јој ноге биле, не би се више никад пробудила, него би је укопали мислећи да је мртва.

11. Кад је случајно помор у народу, а особито међу мушке главе, а не зна се од које болести, мисли се, да су се у оно мјесто договориле све вјештице, како ће мушке главе искорјенити⁴⁾, скупи се све село, ко оружје носи, и уговоре, да сваки своју жену и мајку, којој је прошло 50 година, доведе на ријеку, а ће нема ријеке на какву другу воду, као и пр.

на убао, на чатрњу, или у јаку од воденице, те сваки своју редом, на очиглед народа баца у воду, превезавши је конопом испод рамена. Која потоне, брже сваки своју из воде испотеже, а која не потоне, оно је вјештица, и народ оће да је каменује; но они чија је, скине народу капу и замоли се: „Не браћо ако Бога знате! звати ћу попове и калуђере, да над њом поју масло, те ће из ње ђавола сила излећети, и од гријеха ће се покајати“. Овђе свако ласно може разумјети зашто неке потону, а неке неће, него по врх воде плутају, и. п. која гоћ пане дубке ногама не може ласно потонути, јер јој уљезе вода испод кошуље, зубуна, и опрегљаче, те је уздржава, као амбрела, доклен се аљине добро не напоје воде.

12. У народу се приповиједа, да се много вјештица пред смрт покају, ево на који начин: Не казује својим другарицама ни коме живу, чека младу недељу, па се у јутру рано дигне и прекрсти, отиђе у најближи манастир, и знајући да у њ не може уљести зазове калуђера, да је одријешти од грија. Калуђер изиђе с књигом и с петрахиљом на авлинска врата, и праметнувши јој петрахиљ про главе, чита некакву молитву. Народ каже да у они мах испод петрахиља избљује све нешто на комаде, као месо, крваво, и после уведе је калуђер, исповеди је и причести. После кајања она постане лекарица и од вјештица и од свију други злију душа, јер већ све и сва зна. Оваковој лекарици свака се мајка, која ћеце има, удвара и на мито држи, зато, да би јој у случају болести којег ђетета ваљала и ђецу лијечила. Овакови жена много по народу има, која највјештим лукавством маме прости сељачке жене са житом, мрсом, аљинама, нуном, па и у готову новцу, и свако јој воли дати прије но у цркви.

13. Каже пок. Вук:⁵⁾ кад би могао чојек убити змију прије благовијести, па да усади у њезину главу чесно бијелога лука да никне до благовијести, па да га зајене за капу на благовијест кад пође у цркву, онда би познао све жене које су вјештице; све би се — каже Вук — около њега скупиле, да би му како отеле или украде оно чесно иза капе. Ја ни ово нијесам није у ове крајеве чуо.

14. Осим овога што сам до сад о вјештицама казао, ево још нешто, што сам у Црној Гори чуо приповиједати, које је по-притврђено у подлиску „Црногорца“ број 14. 1874 године:

За вјештице веле, да су то жене пошто добро остарају, али веле да има и младије вјештица и да се многе саме кажу да су вјештице, а неке се свештеницима исповеду да су такве. Оне се у сваку живину промећу, а највише у лепира, у тицу и у коката, или у што оне оћеду. Говоре, да се о васкрсенију најбоље могу познати вјештице, а то: кад је свако у цркви, треба да неко на цркви преврне тиглу (цријеп), па ће се свака вјештица згурити и неће се моћи ни једна исправити ни с мјеста маћи, доклен ону тиглу неко опет преврне, како је и прије била стављена, кад се црква покривала. Други опет веле, да на Ускрсе треба забити под црквени праг иглу шиљу без уши; а трећи опет: кад буде на велики вход, да треба пребацити преко цркве тељиг, у који ору волови, па ће се исто догодити с вјештицама као што на више казах, и остале би онако згурене, докле гоћ опет неко натраг не пребаца тељиг преко цркве.

Сви пак мисле, да свештеник може познати сваку вјештицу кад им дава причешће, виђевши им нешто у зубовима, али их не смије просочити, него их чекају на покајање.

Да народ пак мисли да се вјештице могу пријеваром уфатити, ево о тому неколике при-

повједке, које и данас у народу по Црној Гори живе. Тако причају да се једном некаква мајка с другим вјештицама договорила, да попије своје сину крв. У том договору бијаше и њезина шћер, којој би жао својега брата, те ће да погине, те му открије мајчину намјеру и научи га, како да се спасе његове погнубије: „Довече, вели му, доћи ће к теби три вјештице; оне ће све три уљести кроз кључаницу од браве, него ти узми мијех, па му намјести грло около руке на брави, па кад оне уђу у мијех, а ти га брже боље стисни руком за грлић, па добро увежи с подвезом од докољенице, и тако ћеш све три уфатити“. Брат јој уради, како га је она научила. У вече кад се смрче разашне грло од мијеха около руке на кључаницу, кад ето ти све три вјештице кроз браву, па у мијех, и он онда завеже мијех и све три ухвати. Кад у јутру ал' у седу три жене мртве, међу којим и његова мајка. Кад их понесоше да их копају, а овој син повика за народом: „Стан'те људи! не копајте те жене, ја имам нешто, чим ћу их све три сад оживјети“. Народ му се поче посмијавати и ругати, а он дигне испод струке они завезани мијех с вјештицама, те га пред народом раздријешти; а из њега излећеше три лептира, те ајд' право сваки у своју жену, и чим у њима уљегоше оживјеше. Народ се снази што је, те прегне да све три каменују, али се оне заклеше у цркви, да ће се покајати, и да ће се више проћи никома зла чинити, те им тако опросте животе.

Причају опет, како их хватају мало другичије: Имађаше — веле — један чојек шест синова, па му сви за једну ноћ помру. Чуђаше се сиромаш отац, шта му се догоди од толико синова, доклен му не казаше људи и жене онога села, да су сви били изједени од вјештица; тада поче да размишља како би им се могао осветити. Слушао је од стари попова и калуђера, да се вјештице претварају у тице, лептире и друге мале животиње, и тако да улазе у кућу ономе, коме оће да зло раде; и венмајући браву на вратима од куће, проврти на њима једну малу рупу и намјести около ње један празан мијех, да их у њему похвата. Кад је било около поноћи, чује ће ленећу неколико тица около кутњи врата, па све на један пут престадоше, а мало ставше, ево их једна по једна, те све у онај мијех кроз ону рупу, коју је он био провртио. Он стисне руком за грлић од мијеха, а извуче гатљик од гаћа, па га добро у грлић завежа. Кад шјутра у јутро диже се да види, чује по селу неко кукање на све стране; потрчи тамо да види шта је, кад има шта виђети: помрло ту ноћ десет жена — све оне, којима је он душе ту ноћ похватао. — Окупи се народ и направе десет мртачки носила, те с ови десет жена пред црквом да их копају. Кад их оћаху да у гроб мећу, ови им отац повика: „Станите мало! Копачи стадоше, а ов отвори онај мијех, те из њега испушти све тице, које пошто излећеше свака одлеће у своје тијело, и све десет жена на они мах оживјеше. Народ се почне чуду чудити, питајући један другога: што ово би?, а онај им чојек поче да прича што се догодило, и како их је он похватао, па замоли народ, да им опрости, који их шћаше да све под проклету гомилу побију. Народ им опрости, али само под тим уговором, да се покају и у цркви закуну, да неће већ никад никома зла чинити, које тако и буде.

Како се вјештица претворила у тицу, причају овако: Шикала — веле — једна сестра брата у колијевци, док ево од некуда долеће једна тица покрај ђетета, а дијете онај час поче да плаче, и да од некакве муке вршишти. Зачуди се сестра, што то од једном догоди се ђетету, јер до оног часа је мирно спавало и тихо дисало. Кад она виђе тицу потрча и срећом је некако смлати марамом и живу ухвати, па је баца на ватру и запреће је у жерав. Чим тица изгори, а дијете преста да

¹⁾ Вукове и моје народне пословице.

²⁾ Мнозину сам питао, код сва три овдашња народа, да ми кажу, каква је ова маст, и од шта се начинља, али ми нико није знао казати право, но неки тако, а неки овако. Овђе у Херцеговини каза ми неки пок. Вук Тешановић (који имаше 108 год). Чуо сам, вели ми, од стари људи јошт у моје ђетинство, да се ова маст прави од љуцкога сала, а замијеша и вари у ђегачу крв, па јошт некакве траве у лонцу с овимем помијешају.

³⁾ Живот и обичаји народа српскога, на страни 212.

⁴⁾ Горски вијенац, на страни 88. Сви из гласа:

— Не би сама себе поружила
Да у тај лик није обештана, — — —
Јере види траг ни ископаше.

⁵⁾ Приповиједали су ми, да је ражетли Асанбег Ресулбеговић требински забит (чини ми се 1837-ме године) био нагпао под силом све хришћанске старе жене овако бацати у ријеку Тробишницу, и да три жене, које нијесу биле потонуле, једва је народ на молбу и на одкупе од смрти их курталисао.

⁶⁾ Лексикон Вуков под ријеч „Благовијест“, на страни 30.

плаче. Шјутра дан пуче по селу глас, да је умрла једна баба, и да је то она уста, коју је она сестра јуче у ватри спржила.

Ја сам овамо већ на своје мјесто казао, како вјештице немогу учинити туђину зла, но своје и милоче, а сад настављам оно што сам у Црној Гори чуо и у „Црногорцу“ читао. Веле, да ни једна вјештица неможе да подњи своје дијете, него да му од милине испије срце („куд ће вјештица, но на своју крв“ нар. посл.). Говоре, да вјештице ће виде лијепога момка ил' ђевојку, изију му срце јошт док су младе, па послје одреде од шта ће и кад ће умријети. Тако причају, да је некакво вјештица изјела свом сину срце, и одредила му да га убије дрво, па кад је пошао да сијече један дуб, он се на један пут превали и притисне јој сна, и испод дуба остане мртав.

За другу вјештицу опет причају, да је пошто је свом сину пошла срце, попије и другим синовима, па најпосле науми, да и најмлађему попије крв, пак се договори са својим другарицама да га убију врата од обора, чим у јутро из куће изиђе. То прочује његова сестра, којој брат бијаше много мло, те му рече, да у јутру ни пошто не излази из куће кад га мајка почне викати. Кад у јутру сване, зовне га мајка да изиђе на поље, а овај јој одговори: „сад ћу,“ но кад не изиђе она га опет почне звати и викати да изиђе, а он јој одговори: „што ме вичеш, каква је преша? доста је до довече“. Матер му се разљути, па истрча из куће зовијући и њега да за њом изиђе, но тек што на кутњи праг изађе, врата пану на њу и убију је на смрт.

У новинама „Црногорац“ под број 10 у подлиску, потврђује дописник овије крајева доста којешта, што сам ја овамо о вјештицама казао, а то: да оне имају њиве састанке на нарочито гувно, за које нико други осим њи не зна; да има такви жена, које и саме говоре да су биле вјештице, па да су се покајале од свију зала што су народу чинили, а особито блиским и милим својима; да оне могу излјечити сваког оног боника, коме су вјештице или друге зле душе наудиле; да оне познати могу боље сваку жену која је вјештица, но никакав свештеник, а то по некаквоме знаку из под носа, и по једној длаки у глави; па зато све мајке, којима се ђеца разболе, а мисле да су им вјештице наудиле, носе овијем покајањем вјештицама.

Овакове љекарнице, чим јој донесу болесно дијете, казаће: „Попиле су му крв бездушнице, Бог им судно! али се секо моја ништа не препадај, кад си дијете к мене донјела.“ Ево како обично оне врачају: Узме земљани крњи лонац с водом, па сједне у крај огња, те у лонцу баца живо угљевље, па кад којег баца, намјењује сваки пут по именице на оне старе жене, за које она мисли да су вјештице, и да му је једна од ови крв попила. Код којег имена угљен потоне у дно лонца, знак је, да му је она наудила, па онда с оном водом попрска дијете кроз изврнуто решето, и дадне му да три пута од оне воде сркне. Ево лијек.

б) *Мора*. По народноме казивању мора је свака она ђевојка, која се у кошуљници родила, па јој је није бабица на ватри спржила (као што сам овамо о вјештицама казао), и тек што за удају приспије, иде ноћу као и вјештица, те притиска младе људе и жене, те им у спавању дихање зауставља, сисајући им крв. Кажу, да се у јутру виде по ономе чељадету све модрице, куда је она крв по животу сисала¹⁾.

2. Чојека кога мора притиска, треба да у вече када лијега стави за вратима од куће или собе, метлу или вратило, да не улезе, или врх аљина да пружи свој пас. Ево што о

мори каже владика црногорски¹⁾, кад је питао Вук Мићуновић сердара Јанка:

Куд сердаре оћеш с том пасином?

— Да је метнем озго с врх хаљина.

Ко је ће ти јаде врх аљина?

— Притиска ме све несрећња мора,

Како заспем не да ми кркнути;

А мени је она додијала,

Свагда носим рена²⁾ уза себе,

И трнову драчу у оптоку,

Али од ње ништа боље није,

Но пас пружим озгор врх хаљина.

3. Кажу да мора постане вјештицом пошто се уда, и кад јој пређе 50 година; да се може и она, као вјештица, у сваку живину претворити; да се кроз најмању рупу може провући, а да јој је најмилије кроз ону на брави, ће мушки кључ улази, т. ј. они кључ, који није шупаљ.

4. Приповиједали су ми у Рисну и у Црној Гори, да ноћу — они веле — кад су их море притискала у оној муци, да су се тргли животом и пробудивши се, да су је виђели ће бјежи из собе вуцијући се по земљи, у нечим завјена, као да је неко мртву за косе потезе, па да се — кажу ми — за њом бацно узглавницом и завикао: „доћи кујо! шјутра у јутро прије сунца, да ти дам мало соли“, и да му је дошла, и познавши је, побратими се с њоме, те га после није никад притискала.

5. Пок. Вук у Ријечнику под име „мора“ описао је читаву молитву, коју онај те га мора притиска, ваља да прочита прије него легне спавати. Он је у незнању казао, да ова молитва постоји у Грбљу, зато што сам му је ја јошт године 1844 послао преписану, кад сам онамо живио као општински секретар и царски децитар, али сам је ја на неколике године прије преписао у Рисну, ће сам се родно, од мога пок. стрица Петра. Ево те молитве³⁾.

Мора бора, не прелази

Прек' овога бјела двора,

Е су на њем' тврди кључи,

Од нашега Сиодора,

Сиодора и Тодора,

И Марије и Матје

И сестрице Левантије,

Која нема приступишта,

Прек' овога бјела двора,

Ни камена каменца,

Ни вјетрушна вјетрушница,

Ни наметна наметница,

Ни мађона мађоница,

Докле не би пребројили,

На небу звијезде, на гори лишће,

На мору пијесак, у пољу врјесак,

На кучки длаке, на појати сламке,

На кози руњу, на овци вуну,

А кад би то пребројила,

Вратилом се опасала,

Заштиколом поштапила;

Ушла у јајску љуску,

Утопила се у морску пучину;

Тринка ти тракули,

Врагу ти глава, (тамо њој)

Све јој козе враг одино,

Мљеко јој се не сирило,

Него рекао: јаох!

Јаох јој дала Лена, Плена,

И Марија Магдалена, Амни!

6. Даље наводи пок. Вук, како се приповиједа, да је некаквога чојека морила мора и досади му се код куће живјети, него узјаше на свога бијела коња, и побјегне у свијет, не знајући ни куд ни камо; али му и ово буде у залуду, јер и на путу како би склопио очи, одмах мора наћ. Идући тако по свијету, дође на конач некаквоме терзији, који после вечере

узме свој посао и стане шити: гост му се потужи, како га мори мора, „него, вели, док ти још радиш, лећи ћу овђе крај тебе, не бих ли могао мало заспати.“ По том се покрије гуњцем и легне. Како заспи, одмах га мора притисне, и кроз сан стане викати и као отимати се. Кад терзија то чује, он дигне свијећу да види како се гост мучи, кад тамо, а то по његовом гуњу, којим се био покрио, миче се некаква бијела длака, тако брзо, као змија кад бјежи. Кад терзија то види, он својим ножицама длаку престриже, и тако се она престаде мичати. Гост се одмах ућути, и све мирно спавао доклен је сунце грануло. Кад се пробуди, захвали Богу, да је мирно спавао, па отале у подрум да коња намирн и да полази, кад тамо, а то коњ у кошари лежи мртав. Пошто му терзија приповије како је било, и шта је урадио, онда дознаду, да му је коњ био мора и тако се курталиса.¹⁾

в) *Ноћница*. О ноћници мисли се у народу, да је некаква авет, која ноћу чини којекакве пакости људма док спавају, као што сам о мори казао. Много сам и свуда по народу нашему припитивао мнозину, шта је ова авет „ноћница“, али ниђе ни од кога нијесам могао једномишлено сфатити, но неки тако а неки овако: Народна доказивање слаже се само у сљедеће опће вјеровање: а) да она није никакво створење те чељадету сличи, као н. п. вјештица или мора; б) да је нешто, које се од ваздуха и мрака само собом ствара живо, по у каквој форми не зна се; в) да оне највише живе са крвљу млади људи и жена, сисајући их ноћу у спавању, а особито младе момке. Пок. Вук у ноћници²⁾ каже да најслађе напада на гојна момка, у којег су тврде сисе, и да многи оваки момци, кад га нешто сисе боле, каже, да су га ноћнице сисале, дакле из свега овога народњега мишљена закључити можемо (па и по самоме имену) да је ноћница у фигури ђевојке.

г) *Цин*, или *Див*.

1. Ниђе на друго мјесто осим у Херцевини за ово име нијесам чуо; Турци кажу „Цин“, а раја „Див“, први казали су ми, да значи „ључко страшило“, а последњи да је од глагола „дивити се, чудити се“, а неки опет да није тако, но да је страшно јаки дивљи чојек: као што имају Талијанци „gigante“, а Немци „der Riese.“³⁾

2. По народном доказивању цини су у форми као и остали људи, али су у животу тако горостасни, а у снаги толико јаки, колико данашњи најјачи десет људи.

3. Они су, веле, страшна и грдна погледа, и по свему животу тако руњова као овца о јесени, само што има на рукама и на ногама, на мјесто ноката, велике чапке, као у мачке, која им се не виде, но само онда, кад их употребе дерући са жива чојека месо.

4. Народ каже да они живе по пустарама и по великим пећинама и јамама, као ђаволи и виле, из којих ноћу излазе на грабеж, фатајући људе и жене, и све четвороножно што могу уфатити.

5. Да имају на ногама велике гужбе (као што данас Црногорци и Херцеговци крпље кад прте снијег), које они направљају од чојечки главни жила, за то да не би ногом поклизнули скачући с камена на камен, и с литице на литицу: а кад подеру оваке гужбе, каже Вук покојни, у овамо напоменутој књизи, страна 215. кад првога јака и млада чојека уфате и пошто ш њега сљупите месо, од његови жила начине себи гужбе.

6. Неки кажу, да цини иду по снијегу као по ливади, без да им ни најмање ноге не упадају, као наши данас на крпље, и да им ни-

¹⁾ Ову приповиједку, или налик ње, ја нијесам никад ниђе у моме вијеку чуо.

²⁾ Вуков Ријечник под име „Ноћница“ на страни 424.

³⁾ Вук у књизи „Живот и обич. народа српск.“ на страни 215. казао је да се по Херцеговини зове Цин „Стухаћ“ но ја кроз моје 10 година овамо живовања никад ни од кога не чух.

¹⁾ Горски вијенац на страна 47.

²⁾ Крен, der Krenn, armoan Linn.

³⁾ Лексикон под име „Мора“ на страни 367. али сам ја нешто мало сувишне у биљезнику нашао записано. Зар сам онда у препису био неистине прескочио?

¹⁾ Ја знам више по једну ђевојку, која је имала оваки модрица око грла и по прсима, кад је играла с момцима, па рекла најни да је мора сисала.

јесу ноге налик људски него као у меџеда, јер веле, да су им људи по свијету стопе гледали.

д). *Куга или чума.*

1. По Херцеговини и Црној Гори народ зове кугу „чума“, а кроз Боку „куга“; а Турци пак ни тако ни овако, него: „асталук“, које значи опасна болест, и ово име у Херцеговини постане као нека главна епоха, н. пр. колико оно има од асталука? ја сам се уз асталук родно или оженио; бабо ми је или мајка уз асталук умрла и т. д.

2. Турци се, па ни раја готово, од куге ни најмање не чувају, као што би требало, јер кажу, ако је Бог чељадету осудио да од ње умре, не може се учувати; а зато — мене се чини — што сваки од ње не умре, него многи прекуже, и ови последњи могу се после слободно с окужњим мијешати, и оне који од куге умру копати.

3. Народ само у Херцеговини приповиједа, да куга хода по свијету у слици од жене, сва завијена у некаквој бијелој крпи, да је не би шјеновити људи и жене виђели и познали; да оне живе преко мора у некакво непознато мјесто, за које нико на свијету осим самога Бога не зна.

4. Куга кад дође у оно мјесто, ће оће да се народ окужи, приповиједа се, да не може чељад поморити, ако се најприје с једном мушком главом не побратима, с једном женском не посестрими, и кад њи ће срете у путу или види у пољу, каже им се: „ја сам морија“ т. ј. која мори, те је онај чојек или жена узме на кркаче и понесе у кућу или ће, ће им она рече, и оној кући неће наудити, јер јој се удварају и угађају што гођ она оће.

5. Пок. Вук каже¹⁾, да куга многијем сама у кући улезе, без да се с ким од оне куће побратима или посестрима, па и тако дадне вјеру, да се кутња чељад од ње не боје.

6. Бог шиље, народ вели, онамо кугу, ће је народ развраћен у моралу и ће се чине нечувена безакоња, као што се — он вели — сад почело чинити:

Не слушају ђеца родитеље,
Бе брат брата на суду позивље,
Бевер снаји о срамоти ради,
Кум вјенчани обљубио куму.²⁾

а каже јој (Бог) колико ће у оно мјесто мушки и женски душа уморити.

7. Веле, да куга не може од своје умријети као остало божје створење, него многе буду увједене од пашчади, и која гођ буде увједена, кажу, да ни једна не може пребољети, но да свака умре; али ни једна се не види по смрти у тијелу, као друге душе, него јој се тијело у ваздуху развије.

8. Кад куга мори, не ваља нико да је поименице спомене, но „кума“, зато да им кутњу чељад не помори, пошто је окуме, и да ће она ради Бога и св. Јована показити; а не ваља ни неопране суде у вече оставити, јер она дође ноћу у кућу, па све оне суде ноктима изгребе и отрује.

9. Овђе морам примјетити, да од 1807. године у ове крајеве није до данас никад било помора од куге; а чуо сам од овдашњи Турака, ће кажу, да су се по божјој наредби све куге са земље истрачиле, а на мјесто чуме да је Бог послао колеру, која је, они веле, тежа но чума. Зато, што би се од куге прије могао чојек учувати но од колере.

10. Ево неколико изрека народни о куги:

Боље да кућа горн, но да куга мори.
Не миче се колико ни куга из Сарајева.
Ко прекужи, куге се одужи.³⁾
— Куга мори и старо и младо,
А раздваја и мило и драго⁴⁾.

¹⁾ Живот и обичаји народа српскога, на страни 219.

²⁾ Народне јуначке pjesме. Књига III.

³⁾ Народне пословице.

⁴⁾ Народне мале женске pjesме.

ђ). *Баба коризма.*

Коризма је ријеч талијанска „quaresima“ од латинског „quadragesima“ die grossen Fasten vor Ostern, која се понародила у Боки и у Црној Гори, и значи: „уз коризму“ исто као и: „уз часни пост.“

Жене су је назвали: „Баба коризма“ и ја се спомињем по казивању моје пок. матере, кад је мене и сву ђецу шиљоме на чисти понећелник плашила, да не би смо нешто мрсно тражили да једемо. Ево како је мене и данас у глави останула изображена по казивању моје матере.

Она је, вели ми, стара и висока жена, дугачка на њу црна сукња (у Рисњу кажу „раша“) у глави има само седам зубова, сваки велики као чесно бијелога лука; носи собом врећу празну и уже (коноп од кострети) да у ону врећу меће малу ђецу, која до ускрса траже сира, али јаја, па завеже у ону врећу, те их баца у некакву бездању јаму; и да бна улази у свачију кућу ће има мале ђеце. Спомињем се и то, да ми је пок. матер одговорила на моје питање „ће баба коризма стоји, кад у нашу кућу дође?“ — „У димњаку“, а вазда би нам казивала, кад би која нећела минула, н. пр. „данас је баби коризми испануо други, трећи и т. д. зуб, још има у глави (н. пр.) четири, или три; а кад јој седми испане умре, и пошље нам по нашијем кокошкани шарена јаја.

Зна се, да ово није измислила моја пок. матер, него ми је казивала, да је и њу овако љезина мајка страшила, пак сам кроз много мјестја и вароши кроз Боку и Црну Гору једнако слушао ће приповиједају.

Пок. Вук¹⁾ каже, да у Рисну на чисти понећелник обуче се какав момак у женске аљине и начини се као ђедова баба, па носећи на рамену седам штапова и за собом вукући комостре (вериге) иде по кућама и скаче испред врата вичући: бу-у-у-бу! но ја ово нијесам у Рисну ни чуо ни видио, а може бити за то, што сам ја у својој осамнајестој години пошао из Рисња по свијету „трбухом за крухом.“

е). *Вједогоња или једогоња.*

Као што сам казао за вјештице и за море, и једогоње с временом постају сви они људи, који се у крвавој кошуљници рађају. Ево колико сам могао чути у народу о једогоњама:

1. Кад једогоњи ноћу, особито о јесени, изиђе нечисти дух, (од прилике као из вјештице) и здружи се с осталијема једогоњама онога мјеста, или цијеле постојбине, па се у ваздуху бију с једогоњама туђег вилајета (као што овамо кажу „с прекоморцима“, Пулјезима из Неапола, латински народ спреам Далмације к југу) постане страшни вјетар.

2. По народноме казивању, једогоње се највише бију у дуге јесење ноћи, а највише, кад се надму страховити вјетрови. Оовоме нас увјерава и владика црногорски²⁾, да народ онамо истоветно вјерује, па је казао кроз уста сердара Вукоте, кад је рекао владини Данилу чудећи му се, шта је ноћу зборно, мислећи, да свака спава:

Бог са нама и анђели божји!
А ево си удрио владико
У некакве смућене вјетрове,
Ка' о марчу кад удри вјештица,
Ал' у јесен мутну једогоња. —

3. Народ мисли, да се једогоње између себе највише бију с великим дрветима, као буквама, дубовима, јелама и брестовима, која он вели, са свијем жилама с једном руком, као један струк боснока истегле; а у случају да би им нестало овакови горостасни дрвета, бију се камењима, које ни стотину данашњи људи не би могли ни с мјеста помаћи.

4. Да би се какав чојек, за којег се мисли да је једогоња, ноћу у сну нешто животом узмучио, или јечао али мумно, кажу, да га не ваља ни пошто будити, иначе — кажу — да би онај час остануо мртав.

¹⁾ Лексикон под ријеч „баба коризма“, на стр. 9.

²⁾ Горски вијенац, на стр. 25.

5. А да би овакови чојек здрав омркнуо: па ону ноћ случајно умр'о, сваки би мислио, да је ону ноћ погинуо у вјетар, а многи му питају жену: „да га нијеси почем прошле ноћи будила, али неко други од куће?“

6. Једогоња пошто умре, скидају му петне жиле и испод кољена, а ставе му испод ноката по једну трнову или глогову драчу, а кад га укопају, сви они, који су га до гроба пратили, у себи рекну: на путу ти глог и трново коље, а то зато, да се не би ноћу из гроба дизао и народу зло чинио, јер веле, да би се иначе повампирно.

7. Кад гођ ноћу дувају страшни вјетрови, народ мисли, да се оно неће близу оне куће једогоње бију, па да не би оној кући наудили, свака ће полако у себи рећи: „мини вуче с Богом, не учини ми зло.“

8. Једогоњу нико познати не може, осим врано ждријебе, или ован црне вуне без биљега, него веле, да су сваком једогоњи кржаве очи; и кутња чељад, а особито жена му, чујући га кадикад ће кроза сан јечи или виче, шјутри дан казују у комшилуку на пријело али на сијело, како се н. пр. наш отац, мој муж прошле ноћи с једногоњама у сну био, и тако се разгласи, да је тај и тај једогоња, те се тако све оно село од њега боји, да им не би какво зло учинио; као што сам се и ја у моје ђетинство плашио од некога пок. Бела Маркова Поповића у Рисњу, нашега најближега комшије, за којег се онда говорило, да је једогоња.

ж). *Мађионик.*

1. Овим именом народ зове све оне људе лењивце, који су без икаквог заната или кутњег посла; који се свуда скитају и о туђим пословима баве; који никад у цркву не иду, нити се исповиједају, ни причешћују, него се по крчмама и по механама опијају.

2. За овакове људе народ мисли, да су се хотимце ђаволо обештали, и предали свакоме гријеху, одрекли се божјега закона и стида људскога, па будући се напунили злого нечистога духа, ђаволи им давају изобила новаца, само да крштенијем правијем душама зла чине по ђавољему наговору.

3. Пок. Вук каже¹⁾ да је мађионик налик вјештице, али се не може као она претворити у другу животињу, него носи уза се различне мађије, као н. пр. — Вук вели — игле без ушију, свијете длаке из главе, осјечене нокте, свакојаку прећу која је изгрињала, црну вуну и т. д., па кад оће коме да науди, он зна које од ови мађија ваља саставити и на какво зло намијенити. Даље Вук наставља: приповиједа се, он вели, да су ће који овако замађијани људи по молитвама свештеничким, испод петрахиља, избљували све оне мађије, којима су били замађијани, па најпосле и своје срце; но ја у ове крајеве до данас нијесам никад чуо, да је замађијани срце избљубао, а за мађије јесам као што сам на своје мјесто напоменуо.

(Наставиће се).

Лазар Сочица,

Војвода Пивски.

Лазар се родно у Пиви у селу Плужине 28. марта год. 1842.

Ристан, отац Лазарев, био је земљодјелац, чојек поштен, радан и код народа добро виђен. Јована, мати Лазарева, била је жена угледна и добра кућница.

Год. 1848. умрје Ристан, те Лазар оста сироче од шест година са мајком и двије сестре млађе од њега.

Год. 1849. удаде се Јована за Шћепана Љешевића, војводу Пивског, и поведе са собом своје двије кћери, Милицу и Цвијету, а

¹⁾ Живот и обичаји народа српског, на стр. 221.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Херцеговци у заседи.

Лазара даде на науке код његова стрица Теодосије Сочнице, који је био архимандрит у манастиру Пивском.

У манастиру провео је Лазар шест година. Кроз ово вријеме научно је српски читати и писати, у колико је то могао код простијех калуђера, који су били учитељи Лазареви.

Год. 1855. остави Лазар манастир и пође код својега очуха, који га усрдно прими и будући да није имао порода, узе Лазара за посинка и подпише му све своје имуће, а био је прилично богат човјек. Неколико доба кашње, непријатељи убију војводу Шћепана, те Лазар са својом матером и сестрама оста наслѣдник свију добара његовијех.

Лазару није ишло од руке земљодјелство, него се ода на трговину, и као момче од 16 година већ је почео тећи и својим трудом себе издржавати.

Кад оно у вријеме неумрлог књаза Данила букну буна херцеговачка, Лазар је био први усташ у Пиви, а за вријеме рата одликовао се са својим јунашвом и пожртвовањем.

Год. 1858. пок. књаз Данило узе Лазара код себе за перјаника. У овој служби провео је Лазар пет година, а кад се уреди граница између Турске и Црне Горе, Пива остане у граници турској, те Лазар мораде поћи код звоје куће на своја добра. У почетку помрсише Лазара сви главари Пивски, због тога, што се он бајаги предао Турцима. Но мјесец дана кашње сви се Пивљани повратише својим кућама, јер иначе онда није могло бити, будући се учинио мир са Црном Гором и обилежиле границе са Турском.

На брзо Лазар задобије велико поверење, не само код Србаља Пивскијех, него и код истијех Турака. Турци су још онда увидели, да ће Лазар за њих бити опасан човјек. За то су радили свакојако да га предобију за себе, не би ли тиме подкопали оно поверење, које Лазар уживаше код свога народа. Турске власти толико завољеше Лазара, да га је Мустај паша именовано јузбашом пивскијем и дао му тридесет харчева (трошак за тридесет људи, као стражара). Осим овога паша му начини кулу двокатницу у селу Плужине. Поред тога задобије повјеће код Дед-аге Џенгића, који је био свемогућ у Херцеговини, те Лазар, поред јузбашлука, постане и реиз-мелџиз. У свакој опасној прилици Лазар је могао лако, за ово вријеме, преко својијех пријатеља избавити од напасти и зулума турског свога брата Србина. За то код народа задобије још већма љубави и поштовања, тако да га је свак пазно и љубно као рођеног брата.

Год. 1860. Лазар се ожени Илинком кћером Марка Тасовца из Требкове више Требиња. Илинка је у свему права Српкиња, она је Лазара усрећила са четворо Српчаци.

Год. 1867. истаче се један Арнаут, подмићен од другијех паша, да убије Дед-агу Џенгића на Горанско. На очиглед Арнаут обори пушку малу да је саспе Дед-аги у чело, али га мало свати, јер Џенгић подви главу, те га зрно само обрани преко чела. Арнаут кад онали пушку побегне, ту бјеше преко хиљаде Турака, али се сви збунеше, сам Лазар потрча за Арнаутом да га ухвати, или убије. Лазар хитар и брз на ногама за час стиже Арнаута, али и Арнаут бјеше јунак, кад виђе да ће га Лазар стићи, он стаде извади ханџар, те дочека Лазара, не би ли га посјекао. Лазар потегне свој нож и стане се сјећи са Арнаутом. Арнаут зададе Лазару четири ране: једну по челу, другу по рамену, трећу преко прси, а четврту по кољену. Лазар удари Арнаута једном по рамену и расече га све до срце, други пут удари Лазар и Арнаут паше на земљу. У то пристигоше други Турци и мал' да не плати Лазар главом ово своје јунаштво. Један између Турака по-

тегне на Лазара кумбаром вичући: „Ти си, Влаше, онај, што ћаше да убијеш нашега пашу, па нам посјече још овог вјерног Арнаута, сад ћеш платити!“ Али други Турци скочише, те ухвате оног Турчина, што је хтјео Лазара убити, и доведу га пред пашу. Кад би пред пашом Турчин рече: „опрости, пашо, ја нијесам могао ни посумњати да би се нашао Турчин, који би и помислио Дед-агу убити, а немо ли да то изврши.“ Дед-ага нареди, да се онај Турчин убије, али му Сочница опрости и замоли пашу, да га помиљује. Тако Турчин би ослобођен. Због овог великодушног поступка Лазаревог, Турци га још већма завољеше и поштоваше. За ово јунаштво Лазарево Дед-ага му поклони један цитлук (спајилук), а Топал-паша босански валија обдари Сочницу са царском звијездом трећег степена.

Лазар, кроз сво вријеме његова бављења у служби турској, занимао се и трговином закупа. Свагда је узимао под закуп набављање што треба за аскер на Горанско, те се Лазар кроз кратко вријеме прилично обогатио. У ово вријеме Лазар је имао толико уплива код турскијех власти, да је могао по ње кога зулумџара чиновника сврћи са званија. Али крај свега свога уплива, није могао заклањати сав народ Пивски од свакидашњијех турскијех зулума. Шта више многи му Турци почеше завијети и стадоше га облагивати код паше и о глави му радити. Лазар видећи да му уплив код турске власти опада, а гледајући ће Турци сваки дан по којег Пивљанина бију и велике зулуме на народ чине, науми прећи у границу црногорску, не би ли којим начином боље могао помоћи својој бједнојем народу. За то год. 1873. о Ђурђевдану пође из Жупе у планину Пивску и село Пишће, ће му стадо пасијаше. Када Турци обазнаше да је Лазар отишао у планину, онда његови непријатељи почеше још већма клеветати Лазара код паше и осталијех власти, доказујући, да је Лазар пошао да буну народ. Власти турске брзо повјероваше онијем опадачима, те науме да Лазара на превару добаве и смакну. За то поручиваху више пута и шаљаху позиве да дође на уђмет на Горанско. Лазар би се сваки пут изговарао да би радо дошао, али не може оставити овце, које стрижаше, него до који дан да ће сићи. Тако је за неко вријеме одговлачио полазак, док му стиже глас, од једног његовог пријатеља Турчина, да не долази на Горанско, јер је обтужен, да буну народ против цара, те би га паша у затвор ставио и погубио, а код Турака нема много испитивања. Кад је Лазар разумио ове гласе, виђе да му више повратка нема међу Турке, те у октобру исте године побегне у Дробњаке код свога ујака Живка Пекића.

У Дробњацима провео је Лазар годину и по тргујући и сваком приликом обавјештавајући народ Пивски и Невесињски. У то букну буна у Невесињам мјесеца јуна год. 1875. те Лазар договорно са својим вјернијем другом Вулом Хаџићем, скупи чету и похита браћи у помоћ. У Невесињам на брзу руку умноже своје чете и дочекају Селим пашу на Будисављу 27. јуна, тако снажно, да су се Турци морали повратити натраг. Селим је имао да оружаном руком мири Невесиње, па није погодио.

Од оног дана до 2. августа Лазар је са Вулом неуморно радио и писао књиге на главаре по Херцеговини, да устају против Турчина. Међу тимем они су скупили и уредили добре чете, тако да су 2. августа могли дочекати Турке у Језера на сред Морниња, те разбити турску војску и отети им 150 робова (Срба римокатоличке вјере), које су Турци заробили били. У овој битци посјеку Срби 20 глава и заплене 4000 брава турскијех.

Дана 3. августа Сочница са својом четом удари на турско село Бјељине, те запали 50

кућа, ухвати живијех 40 Турака, које кашње пушти на вјеру да се не ће више бити са усташима. У овом окршају дружина Лазарева посјече 30 турскијех глава.

4. августа напаше Лазар заједно са Хаџићем на турску кулу на Поникву планину, у којој је било 20 низама. Кула му се преда, те је Срби запалише и разрушише, а Турке пуште на вјеру живе.

5. августа обиколи Лазар Кршљу у Гацку на засељу више Дулића. Кршља се преда, те је Срби запале и са земљом сравне, а 30 Турака пуште живе без оружја. Овђе Срби задобише доста џебане и тајина. Исти дан дружина Лазарева освоји и развали чардак на Боботову гробљу.

6. августа предаде се Лазару дванаест кула турскијех на Крстцу и Жижтице, у којима бјеше 200 Турака и доста хране и џебане. Лазар Турке пушти на вјеру, а куле сагорје и поруши.

7. августа пређе Лазар преко Гацка у Пиву и удари са умноженом дружином на турске Кршље од Гацке до Горанскога. Послије кратког одпора стадоше се Турци предавати, те онај дан заузеше Срби тврђаву на Трештенику, на Гласовиту двије куле, на Језерца кулу, на Муратовици двије куле, на Столац два чардака, и на Пресјеку два чардака. На вјеру пустише 127 Турака. У кулама нађоше Срби 120 товара џебане, 100 пушака острагуша и неколике хране. Све куле огњу предаду.

8. августа Лазар посла четовође: Мира Гаговића и Кецовића са дружином да освоје кулу на Пишће. Срби на јуриш заузму и ову кулу, посјеку 20 Турака и задобију доста џебане. Лазар пак са осталом дружином удари на куле на Рудинице. Послије кратког одпора Турци се предаду, те дружина Лазарева обори куле, а 30 Турака пушти живе.

9. августа примише Срби чардак на Пухову више Сељана и други на Поли близу Мратине, те их спалише.

13. августа сукоби се Сочница са Дед-агом Џенгићем и Селим пашом на Уљине, ту им посјече 20 глава.

14. августа ударише Срби на Врбу, село турско, запале 30 кућа и кулу, у којој је било 60 низама, које слободне пустише.

15. августа Лазар са дружином дочека Селим-пашу на Јасенку, примора га на повратак и посјече му 23 главе.

28. августа побије се са војском Дед-аге Џенгића и Селим пашом на Боботовом гробљу; у овом боју посјеку Срби 36 глава турскијех.

29. авг. исто је било чаркања са Дед-агом и Селим пашом на Боботовом гробљу, ће је дружина Лазарева посјекала 20 глава и убила 60 низама.

1. септембра дочека Сочница са дружином Дед-агу и Селим пашу на Равноме. Турака је било 12 табора, они су гонили тајин из Гацка на Горанско. Срби јуначки сузбију Турке и поврате у Гацко, посјеку 123 главе и отму 50 товара тајина.

10. септембра побију се Срби са Сервер пашом, који вођаше 20 табора аскера, да ућера тајин у Горанско. Послије жестоке и крваве битке сила турска са знатном погибијом продрје и унесе тајин у Горанско. У овој битки остало 270 мртвије Турака, усташа су овог пута из метериза гађали, те нијесу могли сјећи Турке.

6. октобра Сочница, војвода Зимонић и Вуле Хаџић са уједињеном војском ударе на турска села на Дрину, те запале: Шодиће, Мркаље, Бурево, Чаче, Перовиће, Попов-Мост и Биче. Заробе 1700 оваце, 670 коња и говеди, посјеку 98 Турака а 62 ухвате жива, које кашње на вјеру пуштише.

16. октобра Сочница са Вулом Хаџићем поведе 600 војника на турску тврђаву на Безује. Њима се придружи прота Церовић

са четом од 100 људи и Маловић са другом стотином. Сложно Срби, из подигнутијех ноћу шанчева, стану пуцати из пушака на тврђаву, не би да поплаши Турке и принудили без погибје на предају, јер није лако било освојити без топа Безује. Шанчеви су тако били близу саграђени, да су Срби погађали кроз пушкарнице и убијали Турке у затвору. Али ипак Турци се не хтједоше предати први дан. Кад би други дан, Срби пригостише неку справу, начинише као малу кућицу од дебелијех дасака, предњу страну набише вуном и оклонише гвожђем, тако, да зрно пушчано није могло пробити, пак подметнуше колница, како ће лакше турати напријед ову кућицу. Пошто је справа пригостовљена била, уђе у њу 60 по избор војника, узму са собом потребито, те се лагано упутише турајући кућицу пут врата од тврђаве, да их лагумају или запале. Чим Турци опазише да се Срби примичу тврђави, оборише жестоко ватру из пушака. Али кад виђоше, да кућица не узмиче, нити стаје, него се све ближе примиче, Турци се препадоше, те истакнуше бијелу заставу, као знак предаје. Срби једва и дочекаше да без погибје освоје ону тврђаву, која им је на путу стајала, за то одма приме Турке на вјеру. Срби заузму Безује и нају 60 топова дебеле и 80 товара хране, Турака нашоше живијех 160, које Срби све пуште слободне, али без оружја на овај начин: с једне стране врата од тврђаве стајао је Сочица голом сабљом, а са друге стране Хаџић, исто са сабљом у руци, они су укрстили сабље тако, да су Турци погнати морали проћи испод њиховијех сабља, за знак да им живот поклањају. Када Турци овако изађу, Срби заузму тврђаву, изнесу све из ње, те је запале.

Исти дан освоје Срби и занале још двије куле близу Безуја и заробе 20 Турака, које живе пуште.

29. и 30. октобра и 1. новембра била је тродневна битка на Муратовици, ће су Срби сјајну побједу одржали над 25 табора аскера под заповедништвом Шевкет-паше. У овој крвавој битки Сочица је заједно са Пеком Павловићем, Зимићем, Бачевићем, Вулом Хаџићем, Драгом Ковачевићем и осталијем храбријем јунацима починио чуда од јунаштва. Није шала, три пуна дана трајала је ова крвава борба! Ту је погинуло на броју 1345 Турака, осим мноштва рањенијех. Али су и Срби платили скупо ову сјајну побједу, јер осим што изгубише до 100 храбрије соколова, ту паде и чувени јунак Вуле Хаџић, коме име умријети не ће; док је Српства и српских гусала пјеваће се витешка дјела и слава Вулова.

На Муратовици отели су Срби сав тајин, што су Турци гонили из Гацка у Горанско, и повратили срамно Шевкет-пашу са његовом силом и ордијом, који је ноћу побјегао, оставивши буљук Турака да пуца и тиме прекрију бјег војске. Истина ови су сви главом платили, али да није била магла и ноћ, не би ни остала војска онако избјегла.

13. новембра Сочица измами Турке из тврђаве Горанског, те им посјече 10 глава и сувише убије 12 Турака.

30. новембра под планином Голијом у Вишњића-Долу, за до тада показану храброст, вјештину и јунаштво, буде Сочица изабран од своје војске за војводу. 1200 присутнијех херцеговачкијех војника једногласно наименују Лазара Сочицу војводом Пивскијем и уз одушевљено „живио“, опале по три пута из пушака, као знак опште радости и весеља.

Сочица згодном бесједом захвали народу и војницима на толиком повјерењу и почасти, прими покљоњено му војводство од народа, као од највеће власти, и обећа, да ће и од

сада, као и до сада радити, да подпуно оправда толико повјерење, што му данас војници својевољно подарише. Заврши свој говор са „живио народ, живила слобода, за коју се ми данас боримо, дао Бог да нам наш рад успјешан буде.“

11. децембра Рауф-паша и Дед-ага Џенгић су 20 табора низама нападну на војску војводе Лазара Сочице и војводе попа Богдана Зимићућа на Крстцу. Лазар са јунаком Зимићем храбро дочека Турке и побије се шњима. Ту је крвави бој трајао пунијех седам сати, али Србаља бјеше мало, само 800 војника, а Турака сила са убојнијем топовима и кумбарама, те Турци продријеше и унесоше тајин у Никшиће. Истина, Турци у овој битки изгубише до 700 војника, али и Срби онај дан запамтише, јер се рани и погипе до 60 добријех јунака у оној крвавој битки. Једина је утјеха Србима била, што онај дан ранише Дед-агу Џенгића, од које ране кашње је умро код Стоца идући у Сарајево на издање.

15. децембра војвода Лазар око тврђаве на Горанско дочека Турке, те убије 12 низама, а остали побјегоше и затворише се у тврђаву.

20. децембра војвода Лазар са дружином примакне се око Кршље на Црквине, те посјече 10 Турака, заплени 300 оваца, 40 коња и говеда, и ухвати жива издајницу Филипа Бабића.

23. фебруара 1876. г. војводе: Сочица, Пеко Павловић и Симо Бачевић, стрци пок. војводе Максима, развију Турке по други пут на Муратовици. Турци бјеху крадом проијели тајин у Горанско, те се мирно враћаху у Гацко, и не помишљајући да ће их усташи дочекати. Али Срби под Голијом дознадоше да су Турци прошли пут Горанског, те похиташе не би ли ће сусрели Турке. На Муратовици опази војвода Сочица да долазе Турци, те нареди својима, да их дочекају и заметну бој доклен приспије остала војска, јер сви војници не могаху на вријеме стићи, будући се трчало ко ће прије доћи, да не би Турци прошли. У понеђељник у четири сата послје подне бој се започео, а прекинуо се у један сат послје по ноћи. На Муратовици и околини било је тада снијега за човјека висине. Око подне до пред вечер снијег се обично малко размрзне, а ноћу и јутром је слећен. — Кад су Турци прошли на Горанско, могло се лако ићи, јер је снијег био смрзнут, али кад су се враћали, на муци су били са коњима и топовима, јер би им пропадали кроза снијег. У то нападне их Сочица, Пеко и Бачевић са три стране, те се Турци нашоше још на горе чудо. У почетку боја брањаху се добро из пушака и топова, али кашње малаксаше, те оставише коње и топове, нагнуше бежјати ко је боље могао. Срби јуришом похерају Турке све до Литника, ће су куле Дед-аге Џенгића.

На Муратовици одржаше Срби најсјајнију побједу, ту задобише два топа са мазгама и цијелом опремом, запленише све коње јахаће и товарише, уватише три буле мудира Горанског, посјеклоше 817 глава турскијех. А од Србаља може се рећи, нико не погину, само *иеш* мртвије и *седам* рањенијех! Није ли ово задивити се? Није ли за невјеровати? Али на жалост турску, а радост српску, ово је потпуна истина, што може посвједочити чета Талијанаца капет. Волантом, чета добровољаца: Руса, Чеха, Турака, Грка под капет. Василијем Јановским, који су сви виђели погибју турску, као учасници оне нечувене побјезде.*

* У бојевима Срби Херцеговци обично заузму метеризе, које сави ограде од камења, а у Херцеговини има га доста. Из метериза они нишане на Турке, па ће гође, ту погађе сваки. При том ријетко се деси, да двојица гађају једнога, него обично узме на око сваки свога. На против војска се турска не крије, нити гађа пушком, него онако пуца, па ће погоди да погоди. Турци кад обору плотуном, падају зрна као туча, па да нијесу усташи у заклоњима, ко би могао остати? При том

У овом боју, као и у свакоме, Сочица је показао силно јунаштво и вјештину војничку, а тако и Пеко са Бачевићем; овђе је сваки од њих посјекао по два Турчина. —

Овијем је у кратко до сада обиљежен живот Лазара Сочице војводе Пивског. Унаприје може бити још доста славније дјела његовије да се забиљеже, за то остављам мјеста за допуну.

У Ерцег-Новому, 1. марта 1876.

Јово Накићеновић.

Бранко Рајић.

(Види линк на стр. 69.)

На бојишту српскоме пало је за ово годину дана више народних бораца, а смрт — тај неумитни суђаја — угасила је свећу живота уз више других честитих чланова српског народа, и Бранку Рајићу, у најбољем цвету свога живота.

Бранко Рајић, рођен у Панчеву 1840. године, свршио је шест гимназијалних разреда у сремским Карловцима, богословију у Вршцу, а након тога седми и осми гимназијални разред у Осеку, а свуда беше међу првима. Отац му беше свештеник у Панчеву, а то ће по својој прилици бити и узрок, да се и Бранко одао том чину. Год. 1864 произведен је за ђакона панчевачког, постао је исте године суплентом српског језика у тамошњој реалци; али Бранку, тежећи за науком и просветним унапређењем свога народа, не беше циљ да дође до какве добре парохије, као врли члан свога народа, неуморно трудећи се, положио је у Бечу професорски испит за српски и немачки језик, те тако постаде правим професором панчевачке реалке. — Са ретке ревности и тачности у својим дужностима, са свога поштења и мало више наглије нарави, беше он строг, али и савестан у вршењу свога учитељског позива. Познавајући околности у којима се налазаше поверен му српски подмладак, радио је на томе, да све што је наше не буде лоше, а последица тога оевнчана је тиме, што је више ваљаних млађаних снага, задохнутих народном мишљу, народним унапређењем, за времена његовог учитељовања изишло из речене школе.

У доста бујној борби народносних права, истицаше се он међу прваке, а својом љубазношћу и врлинама, — које су остале засађене у срцу његових познаника и пријатеља, — постицао их је у свакој даној прилици на озбиљан рад. Бранко дакле осећаше се толико самосталан, да је веран остао започетом правцу, ма да му је сметао круг колега с противним мњењем и положај своје зависности. Тиме се показао као чврст карактер а добар родољуб.

Као браноцу народносних права на пољу просвете, одузеше му професуру усљед гадних опадања, а шта више и саму кривичну истрагу поведе државна власт против њега. Прођоше две године, Бранка невинна прогласише, али професуру му не хтеде министар повратити. Лишен тиме своје субсистенције, није малаксао Бранко, него је и на даље радио у корист народа, а пријатељи његови прихватише га и настојаваху

уредна војска турска ступа не гледајући мртве ни рањене, преда се, а кад бјежи не обзире се, нити више пуца. Уз то усташи су особито вјешти примакнути се турској војски, свад од камена до камена заклањајући се примакну се тако близу, да, кад потегну хаџаре и јурише у Турке, они се свету и збуне олој хитрини, те се не бране више, него бјежи без икаквог реда, куд који може, али Херцеговцу није лако побјећи. Тако у сваком боју погине сила Турака, а Србаља обично мало, и то највише Србаља погине сијекући живе Турке. Не ће Херцеговац да из далека убије Турчина, него трчи за њиме доклен га стигне, па га посјече. За то нарочито, кад сам овђе набројао бојеве у којима је војвода Сочица суделовао, нијесам у многојем споменуо број погинулих Србаља, јер је тако незнатан, да у више бојева није ни било мрт. није, него само по који рањен.

сваком датом приликом, да се материјално толико одржи, е да не би заборавио и себе и народ у својој бризи и невољи.

У последње време имађаше Бранко толико материјалне заслуге, да је тек живети могао, али извори те његове заслуге беху јако теретне природе; многе дужности које је имао да врши, е да би као поштен човек живети могао, могла је само неуморна нарав и особита вредноћа Бранкова — савладати. Уз отправљане дужности управитеља панчевачких српских школа, тајника певачког друштва, ујоиног друштва; уз дужности члана епархијског одбора, црквено-школске општине, учитеља, ђакона, а у последње време и администратора „Панчевца“, превађао је он више приповедака, романа и позоришних дела с немачког језика на српски. — Ма да беше претоварен силним умним радом, ипак долазаше Бранко у друштво, у коме пријатан беше. Према знанцима добар и услужан, а према пријатељима искрен и веран друг.

Комуналисањем српских школа и у самом Панчеву, одузеше Бранку на кратко пред смрт му и само управитељство тих школа: — и тај губитак био би он мушки савладао, а да га већ далеко пре тога не беше морила унутарња бољетица, којој је 27. фебруара тек год. и подлегао.

Бранков књижеван рад одликује се добрим познавањем народног језика, а његов рад на пољу народносне борбе у цркви и школи увршћује га у ред оних ретких људи, који се уму да боре за народна права, али да не подлегну, но да истрају.

Бранка нестале у 36. години, у најбољем добу човековом, смрт га отрже из наручја неуцељене му сапутнице у животу, заостало му троје сирочади, остареле мајке, и сестре му, којима он једина нада и узданица беше; Бранка нестале из друштва браће своје, пријатеља и зналаца; из реда свештеничког, коме он служаше као узор, и из кола српске омладине, којој припађаше душом и телом.

Бранка нестале; над мртвим телом његовим проливаху сузе породица му и пријатељи, а над гробом његовим подилази сет сваког Србина, шта све чинити, шта све претрпети треба, а да се смртном човеку подигне достојан споменик у књизи народној и да му се име спомене у читуљи народних бораца.

Слике са херцеговачког бојишта.

(В. слике на стр. 72. и 77.)

Ево се већ навршила једна година дана, како Срби у Херцеговини и Босни развише заставу своје слободе и како дигоше оружје противу свог угњетача — Турака. — Ти борци за независност потиштене раје, трпели су и претрпели доста за времена те очајничке борбе, али ју јуначки и истрајаше са срцем пуњим наде у бољу и сјајнију будућност.

Од почетка устанка трудили смо се по могућству и у колико нам средства наша доуштаху, да нашем читалачком свету прикажемо слике и прилике из устанка, који је изазвао озбиљне догађаје, догађаје, којих последице цела Европа и у опште сав просвећени свет са нестрпљењем ишчекује.

Свесни наше дужности, доносимо ево и у овом броју две слике, а посторали смо се и за даље оригиналне цртеже са бојног поља, на које је Турчину у сусрет пошла ево Србија и Црна Гора.

Прва слика данашњег броја представља „Смрт војводе Трифка.“ Јуначном Трифку беше намењено, да са браћом својом брани мост, те да тако обезбеди заседу уста-

ницима од Турака, који беху навалили, да их сатру. Јуначке руке бранилаца вере и имена српског обалише многе крвококе Турке, али сили не мож' одолети . . . браћа Трифкова падоше, а на послетку клону и сам Трифко згођен непријатељским курушумом. Турци полетеше да изнемоглом јунаку одсеку главу, а бесни и крвожедни износе му пред очи одрубљену главу погинулог му брата. Малаксали Трифко не могавши се више бранити мачем и својом дугом шаром, лаћа се револвера и дочекавши на близу крвнике и своје и народа свога, убија их у исти мах, кад подигоше своје ханчаре да му одрубе јуначку главу. Седам их је сравнио са црном земљицом, а избацивши све метке и не могавши се бранити више, паде и сам од силне поганије, која беше навалила на њега самораног. Трифко је добром заменом своје главе утешен испустио своју јуначку душу . . .

Друга слика представља „Херцегсвачке устанике у заседи.“ — Пет горских јунака, од којих је један Црногорац, два Херцеговца и два брата Талијана. На голом стени брдовите планине, чекају са запетим пушкама непријатеље хришћанства, и нестрпљево изгледају њихов долазак, да их оборе неколико, те да тако даду мелема срцу рањеног им друга, који нашавши се у њиховој средини тражи освете.

Веселички Божидаровић.

(В. лик на стр. 73.)

Међу заслужним особама за српски устанак у Херцеговини заузима једно од знатнијих места Гаврило С. Веселички Божидаровић. Његов рад и његове услуге, учињене херцеговачког устанку, добро су познате нашем читалачком свету из скоро минуле прошлости, а колике су и какве су његове заслуге по устанак, то остављамо историку херцеговачког устанка, да их он у своје време оцени. Ми од наше стране доносимо нашим читаоцима лик Веселичкова, и жалибоже само неколико речи о њему, јер поред најбоље воље не могосмо добити биографије његове, нити је могосмо опширније наћи ни у самим руским листовима.

Гаврило Сергијевић Веселички Божидаровић потмак је старе српске породице из Херцеговине. Под Петром Великим, године 1711. преселе се многи Срби у Русију, а међу њима беше и чукундед Веселичкова, за кога се вели, да је био један од богатијих Херцеговаца и кнез једне општине. Прадед и дед му беху виши чиновници у Русији, а отац му беше ђенерал у руској војсци. Веселички се васпитао у Петрограду, и од малена је имао вољу да буде војник, те тако га отац даде у војну академију, одакле изађе као официр и ступи у руску гарду. Слабо здравље примора га, те даде оставку и иступи из војске, а по смрти оца свога, крене се с матером на пут у средњу и западну Европу. За време свога бављења на западу слушао је Веселички на разним универзитетима науке, које су га интересовале, а осим тога употребио је прилику, те се свестрано изобразио.

БИБЛИОГРАФИЈА.

Ромео и Јулија. Трагедија у пет чинова од В. Шекспира. С инглеског превео др. Л. Костић. За српску позорницу удесно А. Хаџић. У Новоме Саду, српска народна задружна штампарија 1876. Мала 8-на. Стр. 96. Цена 30 новч. а. вр.

Скупљене приповетке Владана Борђевића. III. књига: Вера у Србину — Јединица

— Гавран — Кита цвећа — Газда Милић и славна комисија. — Како се човек заљубљује. У Панчеву 1876. Накладом књијаре браће Јовановића. 16-ина. Стр. 314. Цена 1 фор. а. вр.

Школе у Црној Гори од најстаријих времена до данашњег дана. Написао Милан Костић, бивши ректор цетњске богословије, садашњи окружни прота ст. бечејски. (Ово је дело награђено од „ученог друштва“ у Београду са 30 дуката.) Панчево, 1876. У комисији књијаре браће Јовановића. 8-на Стр. 233. Цена 60 новч. а. вр.

Од каквог је значаја у гимназији изучавање језика, а нарочито класичких. Од Ф. Оберкнежевића, професора на срп. вел. гимназији новосадској. (Прештампано из „извештаја“ срп. вел. гимназије новосадске за г. 1875—6.) У Новоме Саду, српска народна задружна штампарија 1876. 8 на. Стр. 8.

Лука Вукаловић (первог герцеговинског возстанје). Переводъ съ сербскога. Издање Дамскога Отдѣленія Славянскога Благотворителнаго Комитета въ Москвѣ. Въ пользу бѣдствующихъ жителей Боснии, Герцеговины и Старой Сербии. Цѣна 10 копѣекъ. Москва. Типографія „Рускихъ Вѣдомостей.“ Мясницкая, Юшкова пер., дом № 185. 1875. 8-на. Стр. 28.

Hrvatske narodne pjesme. Sakupljene stranom po Primorju a stranom po Granici. Sabrao Stjepan Mažuranić učitelj. Svezak I. U Senju. Tiskom i nakladom H. Lusteru. 1876. Мала 8-на. Стр. 204 Цена 45 новч. а. вр.

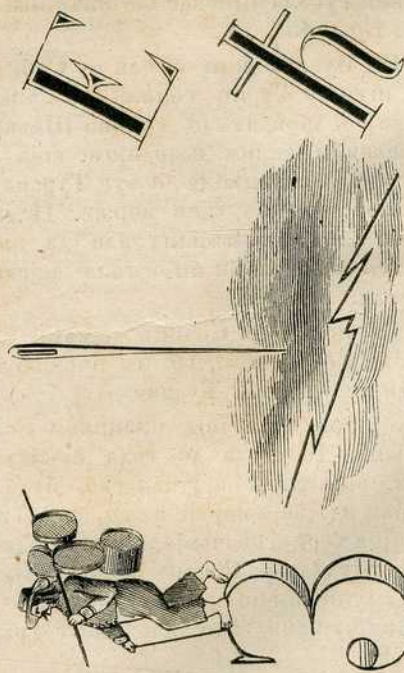
Коњички скок.

Бр. 2.

ло	ња	ли	ке	но	про	љу	„Од
ца	му	ва	књи	бје	ру	ви	же
ше:	зи	ло	ша	то	ко	во	по
ни	пше	љу	ме	Ка	ти	кве	ду
ца!	„Ко	слу	би	је	на	у	со
ни	шта	Да	ко	по	ло:	бр	бој
не	Срп.	ро	„Ни	ђе	пе	Ко	„Ни
не	ца,	до	нар.	ди	у	на	сма.

РЕБУС.

Бр. 2.

Бос-на вилла поно-сита
по-мра се-вет.

Биографију дра Светозара Милетића донећемо у идућој свесци.

Одговорни уредник Фрања Птачовски.